

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Magdalena Raková

Problematika volného času rodin dětí s
dvojčaty a vícetčaty

Olomouc 2018

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Nábělková, Ph. D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Problematika volného času rodin s dvojčaty a vícerčaty* vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
podpis

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí Mgr. Jitce Nábělkové Ph. D. za cenné rady a připomínky a profesionální přístup při vypracování této diplomové práce.

Dále bych chtěla poděkovat všem dotazovaným rodinám za jejich čas a ochotu při poskytování informací.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Magdalena Raková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Jitka Nábělková Ph. D.
Rok obhajoby:	

Název práce:	Problematika volného času rodin dětí s dvojčaty a vícerčaty
Název práce v anglickém jazyce	The issue of leisure time of families with twins and multiples
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou volného času rodin s dětmi dvojčaty a vícerčaty. Obsahem teoretické části jsou pojmy rodiny s dvojčaty, starší sourozenec v rodině s dvojčaty, funkce rodiny, problematika znevýhodnění rodin s dvojčaty, volný čas rodin s dvojčaty a organizace pomáhající rodinám s dvojčaty a vícerčaty. Praktická část pojednává o způsobech volného času rodin s dvojčaty v kvalitativní rovině výzkumu.
Klíčová slova:	Volný čas, dvojčata, rodiny s dvojčaty, problémy
Anotace práce v anglickém jazyce:	This diploma thesis deals with issue of leisure time of families with twins and multiples. Theoretical part includes the concepts of families with twins, older sibling in twin family, family functions, disadvantages of twin families, leisure time of twin families organizations helping families with twins or multiples. The practical part deals with leisure time of twin families in qualitative level of research.
Klíčová slova v anglickém jazyce:	Leisure time, twins, families with twins, problems

Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Deklarace práv a potřeb dvojčat a vícčet
Jazyk práce:	Český

Obsah

Úvod	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Aktuálnost řešené problematiky a stanovení cílů práce	11
2 Rodiny s dvojčaty	13
2.1 Uchopení klíčových pojmů	13
2.2 Charakteristika rodin s dvojčaty	15
2.3 Starší sourozenec v rodině s dvojčaty	16
2.4 Funkce rodiny	17
2.5 Shrnutí	19
3 Problematika vybraných forem znevýhodnění rodin s dvojčaty z hlediska funkcí rodiny	20
3.1 Sociální znevýhodnění	20
3.2 Finanční znevýhodnění	21
3.3 Nedostatečné uspokojování emočních potřeb staršího sourozence	22
3.4 Fyzické a psychické zatížení rodičů	23
3.5 Shrnutí	24
4 Volný čas z hlediska rodin s dvojčaty	25
4.1 Uchopení pojmu „volný čas“	25
4.2 Volný čas dětí	27
4.3 Volný čas dospělých	27
4.4 Volný čas celé rodiny	28
4.5 Shrnutí	30
5 Organizace pomáhající rodinám s dvojčaty a vícerčaty	31
5.1 Shrnutí	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	34
6 Metodologie výzkumu	35
6.1 Výzkumný cíl a dílčí cíle	35
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku	36
6.3 Technika sběru dat	37
6.4 Zpracování dat	39
6.4.1 Otevřené kódování	39
6.4.2 Axiální kódování	45
6.4.3 Selektivní kódování	47

7 Diskuse.....	55
Závěr.....	57
Použité zdroje.....	59
Seznam použitých zkratk.....	63
Seznam tabulek.....	64
Seznam obrázků.....	65
Seznam příloh.....	66

Úvod

Tématem této diplomové práce je průnik dvou oblastí, kterými jsou volný čas a rodiny s dvojčaty a vícerčaty. Oba tyto okruhy jsou v naší zemi ještě velkým neznámým. Volnému času většina lidí nedává velkou hodnotu. Pro některé je volný čas až po práci (což může být klidně i hodina denně), pro někoho volný čas zahrnuje i spánek. Oba tyto pohledy nejsou správné. Volný čas nám slouží k odpočinku a regeneraci sil. Naše tělo i mozek potřebuje odpočinek, aby mohlo dále podávat výkony. Důležitý je i způsob, jakým svůj volný čas trávíme. Kvalita a způsob jeho prožívání jsou faktory, které ovlivňují jak fyzický, tak duševní vývoj každého člověka. Aktivní trávení volného času s rodinnými příslušníky je pro děti velmi klíčové, protože častým opakováním si osvojí zažitě vzorce chování a v budoucnosti se k nim budou velmi často vracet. Dalo by se tedy říci, že správné využívání volného času slouží jako prevence proti sociálně patologickým jevům. Z tohoto důvodu je tato problematika podceňovaná, i když je pro nás důležitou součástí života. Důvodem volby cílové skupiny byla přímá zkušenost z rodiny.

Dle Českého statistického úřadu (2017) se za posledních 15 let zvýšil počet vícečetných porodů. Rodiče musí čelit náročnější výzvě, než kdyby se jim narodily děti s větším časovým odstupem. Musí řešit velmi náročné časové vytížení, finanční stránku a i tu sociální. Pomocí se jim dostává pouze od rodinných příslušníků nebo známých, kteří nabízejí své síly, aby si rodiče odpočinuli. Cílem diplomové práce je tak objasnit problémové oblasti volného času vybraných rodin s dvojčaty a vícerčaty a vymezit systém pomoci rodinám s dvojčaty a vícerčaty z hlediska volného času.

Diplomová část se skládá ze dvou částí, teoretické a praktické.

Teoretická část je věnována základním pojmům pro pochopení problematiky. Cílem této části je charakterizovat rodiny s dvojčaty. Na základě definic dvojčat a rodiny jsme vyvodili základní charakteristiku rodin s dvojčaty. Následně pokračujeme rolí, kterou v rodině zastává starší sourozenec dvojčat. Na konci kapitoly a rodinách s dvojčaty se zaměřujeme na funkce rodiny, u kterých předpokládáme, že se liší od funkcí rodin bez dvojčat. Na základě jmenovaných funkcí popisujeme formy znevýhodnění, se kterými se rodiny s dvojčaty setkávají. Jsou jimi sociální znevýhodnění, finanční znevýhodnění, nedostatečné uspokojování emocionálních potřeb staršího sourozence a fyzická a psychická zatížení rodičů. Další kapitola se věnuje volnému času. Jsou zde zachyceny obecné charakteristiky tohoto fenoménu včetně jeho funkcí a věkové kategorie. V závěru teoretické části je popsána činnost organizací, které se zabývají pomocí rodinám s dvojčaty a vícerčaty. Jedná se především

o Centrum pomoci rodinám s dvojčaty a vícerčaty v Praze a Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty v Olomouci.

Praktická část diplomové práce se zabývá kvalitativním výzkumem. Dle Hendla (2016) tento přístup napomáhá k lepšímu pochopení problematiky. Vhodnou technikou pro sběr dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Cílovou skupinou výzkumu byly rodiny s dvojčaty, kterým se před dvojčaty narodil ještě starší sourozenec.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Aktuálnost řešené problematiky a stanovení cílů práce

Volbou tohoto tématu diplomové práce je přímá zkušenost z rodinného prostředí. Rodiny s dvojčaty jsou pro vědu velmi zajímavou cílovou skupinou. Její specifika se odrážejí ve všech oblastech společného rodinného života. Jednou z nich je i sféra volného času, která je základním elementem studijního oboru Řízení volnočasových aktivit. Průnikem těchto dvou oblastí je tedy problematika volného času rodin, do kterých se dvojčata narodila.

V České republice narůstá číslo porodů dvojčat. Největší „boom“ byl zaznamenán v roce 2010, kdy na každý tisící porod připadlo 21 narozených dvojčat. Následující roky toto číslo mírně kleslo a nyní znovu narůstá (Český statistický úřad, 2017). Na dvojčata můžeme v dnešní době narazit na každém kroku, ale odborná literatura se touto problematikou nezabývá. Tématu dvojčat se věnují pouze jednotliví odborníci, kteří řeší konkrétní problémy přímo s rodinami. V literatuře narazíme na tuto oblast v sekci populárně naučné, ve které autorky interpretují své zkušenosti a předávají rady nastávajícím maminkám dvojčat. Nejvíce popisovaná témata jsou výběr kočárku nebo kojení. Touto otázkou se dlouhodobě v České republice nikdo nevěnuje ani ve výzkumné sféře. Pokud vznikne nějaký průzkum, je cílen na dvojčata samotná, nikoliv na celou rodinu. Zahraniční výzkumy se taktéž nezabývají problematikou celé rodiny, nýbrž samotných jedinců. Pokud vezmeme v potaz téma diplomové práce při hledání zahraničních zdrojů, najdeme pouze výzkumy, které se zabývají dlouholetým trávením volného času dvojčat.

O volném čase se toho napsalo o poznání více. Literatura cituje mnoho českých i zahraničních autorů, charakterizuje cíle a funkce výchovy ve volném čase, rozepisuje se o kompetencích a obsahu mimoškolních aktivit apod. O něco méně pak popisuje trávení volného času v rámci rodiny nebo rodiny samotné. Pávková (2008) uvádí, že na životní styl hodnotové orientace (nejen) ve volném čase má prvotní vliv právě rodina. Při formování vztahu k volnému času hraje velkou roli charakteristika rodiny. Zda je velká či malá, jaký je způsob soužití, věk rodičů i dětí, pohlaví a věk dětí, prostředí, zájmy rodičů apod. Rodiče hrají v ovlivňování volného času svých potomků velkou roli. Děti je vidí jako své první vzory, později tak vnímají i své starší sourozence. Rodina je beze sporu nejdůležitější institucí pro život a vývoj člověka. Společně trávený volný čas jim slouží jednak k hlubšímu vzájemnému poznání, ale i k relaxaci a odpočinku. Způsoby v trávení volného času se liší od každé rodiny, protože každá rodina je individuální, má nastavené své hodnoty a priority. Faktorů je tedy velmi mnoho. Předpokládáme, že u rodin s dvojčaty se bude trávení volného času pohromadě jako rodina lišit od rodin bez dvojčat.

Hlavním cílem diplomové práce je zhodnotit problémové oblasti ve způsobu trávení volného času vybraných rodin s dvojčaty a vymezit systém pomoci rodinám s dvojčaty z hlediska volného času.

Dílčími cíli pro teoretickou část jsou:

Charakterizovat rodiny s dvojčaty, vícečetné rodiny.

Popsat znevýhodnění rodin s dvojčaty.

Popsat volný čas z hlediska rodin s dvojčaty a jejich jednotlivých členů.

Objasnit přínos práce Centra pro rodiny s dvojčaty a vícčaty.

Dílčími cíli pro praktickou část jsou:

Objasnit způsob trávení volného času rodin s dvojčaty.

Objasnit způsob trávení volného času jednotlivých členů rodiny s dvojčaty.

Objasnit změnu ve způsobu trávení volného času rodiny po narození dvojčat.

Specifikovat změnu v trávení volného času staršího sourozence po narození dvojčat.

Charakterizovat překážky bránící kvalitně trávenému volnému času rodin s dvojčaty.

2 Rodiny s dvojčaty

2.1 Uchopení klíčových pojmů

Nejprve je důležité si vysvětlit pojem „rodina“. Ta je pro vývoj a život jedince nejdůležitější institucí. Aby byla co nejvíce popsána, uvedeme pohledy tří různých vědních disciplín: sociologie, psychologie a pedagogiky. Každá z nich rodinu definuje z trochu jiného úhlu a dohromady popisují rodinu takovou, jaká doopravdy je. Sociologická definice, která uvádí, že rodina je „*forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti*“ (Jandourek, 2007, s. 206), nahlíží na rodinu jako na součást společnosti. Jandourek (2007) pak dále svou definici rodiny doplňuje dalšími sociokulturně podmíněnými znaky, kterými je rodina dále podmíněna, a to: společným bydlením, příslušností ke společné příbuzenské linii, společnou reprodukcí, konzumováním statků apod. To nám charakterizuje rodinu jako skupinu skládající se z rodičů a dětí, které pojí příbuzenské pouto a bydlí spolu pod jednou střechou.

Psychologie charakterizuje rodinu jako společenskou skupinu, která je „*spojena manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“ (Hartl, 2015, s. 512). Na rodinu pohlíží z hlediska lidského chování a vzájemných vztahů a interakcí.

Třetí a poslední vědeckou disciplínou, která se zabývá rodinou a kterou tu uvedu, je pedagogika. Ta se zaměřuje na výchovu a vzdělávání jedince. Průcha, Walterová a Mareš (2013, s. 248) ve svém slovníku definují rodinu jako „*nejstarší společenskou instituci. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu.*“

Na základě definic těchto tří vědeckých disciplín vyvozujeme, že rodinou se myslí první sociální skupina s emocionálním klimatem, ve které spolu žijí rodiče a děti a je podmíněna společným bydlením a vzájemnou interakcí všech jejích členů.

Rodina je tedy první sociální skupinou, se kterou jedinec přijde do kontaktu. Skrze ni dochází k primární socializaci, kdy má dítě díky úzkému vztahu s matkou a dalšími členy rodiny první kontakt se společností. Způsobem, jakým rodina s dítětem jedná, jakým vytváří oporu pro jeho vývoj a jak ho vnímá, ho připravuje na zvládání základních vzorců chování a myšlení. Díky tomu jedinec vytváří vlastní postoje a rozvíjí vztahy nejen k sobě samému, ale i k druhým lidem a sociálnímu okolí. (Helus, 2015)

V následující části se zaměříme na pohled rodiny z hlediska vybraných společenských fenoménů moderní doby. Vzhledem ke změnám ve společnosti z hlediska prodlužujícího se

věku života se v rodině zpravidla setkávají tři, ve výjimečných případech i čtyři, generace. Mezi příčiny vyššího věku života řadí Sak (2012) genetiku, pohlaví jedince, stavbu těla, lokalitu bydliště, fyzickou aktivitu, kvalitní stravování, čas věnovaný vzdělávání a manželství. Všechny vyjmenované faktory ovšem ovlivňují jedince individuálně. Působení prarodičů, potažmo praprarodičů, na děti, má dle Krause (2015) význam v plnění socializačně výchovné funkci rodiny. V důsledku neustálého oddalování odchodu do důchodu na trhu práce jsou možnosti prarodičů ve velké míře omezeny a stejně tak i mezigenerační pomoc ve vztahu k mladým rodinám. Babičky a dědečkové některých rodin jsou stále v zaměstnaneckém poměru a na vnoučata nemají tolik času, kolik by si sami přáli. Na jevu postupného odkládání rodiny a mateřství se Kraus (2015) s Možným (2002) shodují. Děti se pak rodí rodičům ve vyšším věku, než tomu bylo v minulosti. Možný (2002) přisuzuje tento jev především společenské změně, kdy se ženám otevřely dveře do společnosti a přestaly tak být pouze v domácnosti. Sak (2012) v této souvislosti dodává, že jednou z hlavních příčin je masové užívání hormonální antikoncepce. Se vznikem antikoncepce dostaly ženy kontrolu nad otěhotněním do vlastních rukou. Přednost před rodinou dostala kariéra a vzdělání. Lze tedy soudit, že trend užívání hormonální antikoncepce je závislý na sociokulturní a vzdělanostní úrovni žen a jeho následkem je růst průměrného věku matek prvorodiček.

V důsledku pozdějšího rodičovského věku se zvyšuje i věk prarodičů. Ti jsou ve vyšším věku závislí na péči jiné osoby. Nejčastěji se jejich pečovateli stávají jejich děti. (Kraus, 2015)

Druhým důležitým elementem této kapitoly jsou dvojčata. Dvojčaty se myslí děti (sourozenci), které se narodily jedné matce v průběhu jednoho porodu. Podle způsobu vzniku jsou buď jednovaječná, nebo dvojevaječná. Jednovaječná (monozygotní) dvojčata vznikají chybou při dělení zárodečné buňky (zygota). Oplodněné vajíčko se rozdělí na 2 části. Tímto vzniknou 2 jedinci s totožným genetickým vybavením, tudíž jsou stejného pohlaví a jsou vzájemně téměř nerozeznatelní. Oproti jednovaječným dvojčatům se ta dvojevaječná počínají oplodněním dvou zralých vajíček dvěma různými spermii. Při ovulaci se uvolňuje jen jedno vajíčko, může se ale stát, že se uvolní dvě. Na rozdíl od jednovaječných dvojčat, mohou být ta dvojevaječná opačného pohlaví a nemusí si být z nepoznání podobná, protože si každé z dětí nese svou genetickou výbavu. (Vítková Rulíková, 2016) Ke vzniku dvojčat vede řada faktorů. Jedním z nich je výskyt dvojčat v rodině, zvláště ze strany matky. Pravděpodobnost početí dvojčat se vyskytuje u žen ve věku 35 let a výše; je zde vyšší možnost, že se z vejcovodů uvolní dvě vajíčka najednou. Šance mít dvojčata se zvyšuje u párů, které podstoupily tzv. „in vitro fertilizaci“ (IVT), tedy oplodnění vajíčka mimo tělo. K této formě

asistované reprodukce dochází ve většině případů z důvodu neplodnosti. (Cooperová a Hymasová, 2012)

Se všemi uvedenými definicemi budeme pokračovat dále, abychom si charakterizovali rodiny s dvojčaty.

2.2 Charakteristika rodin s dvojčaty

Vycházíme z teoretického konceptu, že rodinou se myslí sociální skupina s emocionálním klimatem, ve které spolu žijí rodiče a děti a která je podmíněna společným bydlením a vzájemnou interakcí všech jejích členů. Dále pak víme, že dvojčata jsou takové děti, které se matce narodily během jednoho porodu. Spojením těchto dvou množin nám tedy vznikne charakteristika rodin s dvojčaty. Na základě vymezení rodiny a dvojčat vyvozujeme, že rodina s dvojčaty je taková sociální skupina, ve které dochází ke vzájemné interakci všech jejích členů ve společném prostředí, a do které se během jednoho porodu narodily právě dvě děti.

Narození potomka do rodiny je bez pochyby velká událost, která ovlivní dosavadní průběh a způsob života celé rodiny. Pokud se jedná o narození hned dvou dětí najednou, jedná se o změnu zásadní a velmi pronikavou, která zasáhne všechny členy rodiny. Rodiče musí čelit mnoha problémům po fyzické, psychické, časové, finanční i sociální stránce, které se mohou negativně projevit na rodinném klimatu. (Vítková Rulíková, 2016) Tyto problémy pak budeme dále rozebírat v kapitole o problematice znevýhodnění rodin s dvojčaty.

Péče o dvojčata klade na rodiče vyšší nároky. Rodiče musí vynaložit dvojnásobně více energie, času, úsilí, trpělivosti a financí v průběhu jejich vývoje, proto je zapotřebí zapojení obou dvou rodičů, v nejlepším případě širší rodiny. Leonardová (2006) popisuje ve svém článku roli otce při výchově dvojčat. V případě narození dvou dětí najednou je otec zapojen daleko více než v případě, kdy se narodí dítě jedno. Má před sebou velmi náročnou zkoušku – skloubit nový rodinný život se zaměstnáním. Malmstromová (2006) uvádí, že otcové dvojčat také potřebují pomoc. Jak již bylo zmíněno, jsou na otce kladeny vysoké nároky v uživení rodiny a pomoci matce v domácnosti, a to zejména v prvních měsících. Někteří muži si ke svému zaměstnání přidávají ještě brigády, aby se jejich rodina neocitla v hmotné nouzi. V tu chvíli je jejich život náročnější. O to méně času tráví doma s rodinou a ženě pomáhají v domácnosti daleko méně.

Rodiny s dvojčaty by se neměly bát požádat o pomoc. Ideálním pomocníkem jsou v tomto případě prarodiče, jsou-li k dispozici. Babičky a dědečkové zpravidla tráví volný čas

se svými vnoučaty velmi rádi. Zájem seniorů o problematiku zaznamenala na svých přednáškách Vítková Rulíková (2016), kdy se mezi posluchači začali objevovat právě prarodiče. V dnešní době stále žijí vícegenerační rodiny pod jednou střechou, tak prarodiče cítí potřebu dozvědět se o nastávajících vnoučatech dvojčatech více informací. „*Moudrý prarodič ví, kdy být milující, chápající a starostlivý, ale zároveň ví, kdy má mlčet.*“ (Vítková Rulíková, 2016, s. 179) Touto citací naráží autorka na fakt, že hlavním výchovným činitelem by pro dítě měl být hlavně rodič. Prarodiče mají velmi důležitou podpůrnou roli a jsou tu jak pro rodiče, tak pro děti.

Dvojčata jsou v dnešní době již zcela normálním úkazem. Vidíme je téměř všude, rodí se častěji z důvodu souvisejících s moderním stylem života, ale veřejnost o nich má stále nízké povědomí. Informovanost společnosti o problematice dvojčat je nejen v naší zemi stále nízká. Na základě tohoto faktu vytvořila Mezinárodní rada organizací pro vícečetné porody (International Council of Multiple Birth Organization – ICOMBO) ve spolupráci s Mezinárodní společností pro výzkum dvojčat (International Society for Twin Studies – SITS) Deklaraci práv a potřeb dvojčat a víceročat (2010). Jejím cílem je zvýšit povědomí o zvláštních potřebách vícečetných sourozenců, dětí a dospělých. V jednotlivých bodech popisuje, na co mají rodiny s dvojčaty nebo víceročaty z hlediska zdravého vývoje nárok.

2.3 Starší sourozenec v rodině s dvojčaty

S příchodem dvojčat do rodiny se veškerá pozornost všech návštěv a širšího okolí soustředí právě na ně. Pro staršího sourozence, který byl dosud středem pozornosti, je to velmi náročné období. O pozornost nejen rodičů se nemusí dělit pouze s jedním novorozencem, ale hned se dvěma, což není zrovna málo.

Každé dítě by mělo být připraveno na příchod nového sourozence do rodiny. O to pečlivěji, mají-li přijít dva najednou (Rulíková, 2008). To, jak děti přijmou dvojčata do rodiny, závisí na jejich věku a pocitu ohrožení. Čím jsou starší sourozenci mladší, o to menší je jejich nadšení z nových sourozenců. Mají obavu, že se jim rodiče nebudou věnovat a veškerou svou pozornost dají právě dvojčatům. (Jemelková, 2015) Aby se u dítěte předešlo pocitu, že je zanedbané a „přesunuté na druhou kolej“, je opravdu důležité ho na příchod sourozenců připravit. Leonardová (2006) uvádí, že dítě by si mělo vytvořit důvěrný vztah s osobou, která bude zodpovědná za jeho péči v době hospitalizace matky. Později tato osoba bude mít důležitou roli, když bude matka zaneprázdňena péčí o dvojčata. Ve většině případů je tímto člověkem otec nebo jeden z prarodičů. Rulíková (2016) dodává, že je velmi důležité,

aby si starší sourozenci uvědomili příchod mladších sourozenců, aby tak byli více připraveni na větší zaneprázdnění všech členů rodiny. Důležitou proměnnou v tomto případě je věk staršího sourozence. Z hlediska vývojové stránky není možné připravit na tak náročnou změnu děti batolecího věku.

Z důvodu nedostatečné pozornosti rodičů, se mohou u starších dětí projevat i problémy chování. Problémy chování u starších sourozenců dvojčat jsou častější než u starších sourozenců dětí narozených samostatně. Děti mohou projevat až příliš velkou závislost na rodičích, agresi nebo nadměrnou pozornost. (Leonardová, 2006)

2.4 Funkce rodiny

Předpokládáme, že funkce rodiny by měly být stejné jak pro rodiny bez dvojčat, tak pro ty s dvojčaty. V dnešní době jsou na rodinu kladeny vysoké nároky a požadavky. Důsledkem je, že pak rodiny plní své funkce pouze z části. Zároveň dává současná doba velký význam rodině jako útočišti před okolním světem. Především v sociálně slabším prostředí se rodina stává jediným opěrným bodem, na který se mohou její členové spolehnout.

V odborné literatuře je uvedeno několik způsobů, podle kterých dělit funkce rodiny. Pro naše účely nejvíce vyhovuje rozdělení dle Krause (2014), který uvádí 6 funkcí: biologicko-reprodukční, sociálně ekonomickou, ochrannou, sociálně-výchovnou, emocionální a odpočinkovou, relaxační.

První funkcí je **biologicko-reprodukční**. Ta má význam jak pro celou společnost, tak i pro jedince. Pro společnost je důležitá stabilní reprodukční základna. Je pro ni tedy důležité, aby se rodilo tolik dětí, které budou plnit její potřeby a požadavky. Společnost je závislá na neustálém přibývání potomků do rodiny, aby se do budoucna obměnila a zachovala.

Sociálně-ekonomická funkce vnímá rodinu jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému celé společnosti. Zastupují zde roli členů výrobní i nevýrobní sféry v rámci zaměstnání. Zároveň je rodina spotřebitelem, na kterém závisí trh. Pokud rodina nefunguje po ekonomické stránce, projeví se to v jejím materiálním zabezpečení.

Další funkce spočívá v zajišťování biologických, hygienických a zdravotnických potřeb všech členů rodiny. Jedná se o funkci **ochrannou**. Je možné používat i názvy „zaopatřovací“ a „pečovatelská“.

Emocionální funkce se týká potřebného citového zázemí, pocitu lásky, bezpečí a jistoty. Tato funkce prošla za posledních zhruba 20 let proměnou. Některé rodiny ji nedokážou plnit tak, jak by měly. Hlavními důvody bývají nedůvěra v partnera, rozvodovost

nebo workoholismus. Narůstá pak počet dětí, kterým se nedostává lásky a bezpečí a jsou pak citově deprimované. Některé děti se mohou cítit ostrčené na druhou kolej v situaci, kdy do rodiny přijde mladší sourozenec či dva.

Rekreaci, relaxaci a zábavu vnímají děti často jako funkci nejdůležitější. Měřítkem pro její plnění bývá např. míra nadšení členů rodiny. Tato funkce má další faktory, kterými je ovlivněna, aby si rodina zábavy a odpočinku užila. Patří mezi ně mimo jiné způsob trávení volného času celé rodiny pohromadě, způsob, jakým tráví dovolenou nebo zda se věnují v rodině stejným zájmovým činnostem.

Socializačně-výchovnou funkcí se rozumí osvojování základních návyků a způsobů chování ve společnosti. Patří sem i socializační proces, při kterém jsou děti a mládež připravováni na vstup do života dospělých. (Kraus, 2014)

Výchovou se budeme zabývat i v následující části diplomové práce. Průcha (2013, s. 345) definuje výchovu jako „*proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.*“ Pro potřeby volného času budeme vycházet z konceptu Vážanského (1995), který uvádí, že základním smyslem výchovy je rozvíjení lidských hodnot, postojů, znalostí a dovedností, díky kterým se člověk bude cítit bezpečněji a bude mít více prožitků a uspokojení v životě. Vzájemné vztahy mezi termíny volný čas a výchova lze rozdělit do tří podob. Výchova pro volný čas klade důraz na cíle výchovy. Podstatné je utváření a rozvíjení schopností, dovedností a motivace. Výchovou ve volném čase se myslí specifické podmínky pro výchovu. Jedná se o výchovné působení v té části života, ve které o sobě člověk může svobodně rozhodovat. Termín výchova volným časem zahrnuje veškeré volnočasové aktivity, příslušné instituce, metody a formy sloužící k naplnění volného času. (Hájek, 2008) Tyto tři způsoby rozdělení vztahu mezi volným časem a výchovou korespondují s teoretickým vymezením smyslu výchovy z hlediska volného času podle Vážanského.

Pro rodinu je velmi důležitým faktorem styl její výchovy. Nastaveným výchovným působením vzniká v rodině specifické klima, které se odráží nejen ve výchově, ale také v pozdějším životě jejích jednotlivých členů. Krátká (2011) uvádí 3 základní výchovné styly: autokratický, liberální a demokratický. Autokratický (nebo také autoritativní) styl výchovy požaduje málo samostatnosti a iniciativy ze strany dětí. Rodiče spíše rozkazují, trestají, málo respektují potřeby dětí. Vede k vyššímu napětí v rodině, dráždivosti a agresivitě. Liberální styl je naprostý opak předchozího působení. Rodiče nechávají dětem naprostou volnost, nekladou žádné nároky a neprovádí kontrolu vysloveného požadavku. Následky takového výchovného stylu je nízký výkon dětí v jakékoliv sféře a téměř žádná příležitost k rozvoji

osobnosti. Posledním výchovným možným působením je demokratický styl. Rodič s dětmi diskutuje, respektuje jejich požadavky a snaží se jim porozumět. Vytváří tím pro vývoj příznivou emoční atmosféru a vštěpuje dětem první návyky spolupráce. Rodiny se většinou drží jednoho z vyjmenovaných stylů. Předpokládáme, že obdobně je tomu i u rodin s dvojčaty, ale ty mívají více specifické požadavky na výchovu dětí, a proto v konkrétních situacích využívají i dalších modelů výchovného působení.

2.5 Shrnutí

Na základě charakteristik v úvodu kapitoly jsme si vymezili rodiny s dvojčaty jako sociální skupinu, do které se během jednoho porodu narodily právě dvě děti, a ve které dochází k vzájemné interakci jejích členů ve společném prostředí. Potřeby a práva takových rodin popisuje ICOMBO spolu SITS v rámci dokumentu Deklarace práv a potřeb dvojčat a vícčrat (2010). Cílem deklarace je nastínit problematiku dvojčat a vícčrat širokému sociálnímu okolí. Je potřeba informovat veřejnost prostřednictvím odborníků, aby se ze společnosti vytratily mýty a fámy a šířila se pravdivá fakta o narození a vývoji dvojčat a vícčrat.

V kapitole jsme se dočetli o problematice staršího sourozence v rodině s dvojčaty, pro kterého příchod není dvou nových sourozenců najednou jednoduchý. Dvojčata narušují jeho emocionální stránku v rámci rodiny. Tento jev dále popíšeme v kapitole o znevýhodnění rodin s dvojčaty.

3 Problematika vybraných forem znevýhodnění rodin s dvojčaty z hlediska funkcí rodiny

Tato kapitola pojednává o problematice znevýhodnění rodin s dvojčaty z již zmíněných funkcí rodiny. Na základě funkcí rodiny můžeme vyvodit, jak mohou být rodiny s dvojčaty znevýhodněny. Předpokládáme, že funkce takových rodin jsou narušeny a na následujících stránkách budou popsány problémy, se kterými se rodiny s dvojčaty potýkají i ve sféře volného času.

Dle Vítkové Rulíkové (2009) se způsoby znevýhodnění postupně mění s vývojem a stárnutím všech dětí. S přibývajícím věkem sama dvojčata cítí potřebu se oddělovat, aby se prosadila v oboru, který si vybrala. Proto se pak v pozdějším věku upouští od jejich srovnávání.

3.1 Sociální znevýhodnění

Budeme-li vycházet ze sociální stránky rodiny, je třeba si připomenout, že v rámci rodiny probíhá tzv. primární socializace, která dle Heluse (2015) zprostředkovává jednotlivým členům rodiny prvotní kontakt se společností. Společnost má ve své struktuře zaškatulkovanou typickou podobu české rodiny, a jakákoliv atypičnost je pro ni nesmírně zajímavá. Rodiny s dvojčaty jsou společností zcela jistě vnímány jako rarita (Vítková Rulíková, 2016). Fierrová (2018) se shoduje s Vítkovou Rulíkovou (2015) v tom, že rodiče se během dne setkávají s neustálými dotazy cizích lidí týkajícími se právě dvojčat. Na ulicích, v obchodech, v MHD nebo na poště, zkrátka všude na veřejnosti.

S problémy znevýhodnění rodin s dvojčaty se setkávají maminky poměrně brzy. Není novinkou, že pro přepravu a větší bezpečí dvojčat používají maminky kočárky. Jezdí s nimi po celém městě včetně MHD, obchodů, lékařských ordinací, center jak obchodních tak i mateřských a případně i úřadů. Bohužel, i když vícečetné porody přibývají, nejsou tato společenská místa přizpůsobena kočárkům dvojčat. Například ve městech je spousta ulic, které mají až příliš úzké chodníky a hned vedle je frekventovaná silnice. Kočár s dvojčaty zabere na šíři celý chodník a chodci se mu na takovém chodníku vyhýbají velmi obtížně. O to náročnější situace nastane, pokud se na takovém místě střetnou kočáry dva. Širší společnost opomíjí dvojčata na schodištích jak venkovních, tak i v rámci obchodních center, bazénů, jednotlivých bytových domů apod. Nájezdy pro kočáry jsou koncipovány pro kočáry s jedním dítětem, takže kočár pro dvojčata, který je o poznání širší, po nájezdu nevyjede.

S přemístěním do vyšších pater se pojí i problémy s výtahy. Ty nejsou dostatečně široké, aby do nich mohla nastoupit maminka s kočárem pro dvojčata. Některé nejsou ani dostatečně dlouhé, aby se do nich vešel kočár, ve kterém jsou děti posazeny za sebou. Při cestování v MHD musí rodiče dvojčat řešit stejné problémy. Kočár je buď moc široký a dveřmi MHD neprojde nebo kočár je moc dlouhý a nevejde se do místa vyhrazenému pro kočáry. (Vítková Rulíková, 2009)

Rodinná centra nabízejí výtvarné, hudební či sportovní aktivity pro rodiny s malými dětmi. Programy jsou uzpůsobeny tak, že právě s jedním dítětem pracuje jeden rodič (Vítková Rulíková, 2009). Maminka tak nemůže během dne vyrazit sama se svými dětmi na podobné akce, musí si přivést dalšího dospělého, který by se staral o druhé dítě, aby byly splněny požadavky dané instituce (Feirrová, 2017). Třetí dospělou osobu tak musí přivést rodiny, které mají kromě dvojčat i starší či mladší sourozence.

Kvůli všem výše zmíněným problémům, se kterými se rodiny s dvojčaty potýkají, si takové rodiny připadají vyloučené. Často vynechávají oslavy z obavy nadměrného hluku, nebo že „jich je všude plno“. Dalším důvodem, proč si rodiny s dvojčaty záměrně vybírají akce a místa, kde bude svůj volný čas trávit, je i finanční stránka, o které bude následující podkapitola.

3.2 Finanční znevýhodnění

Na způsob trávení volného času rodin s dvojčaty má do značné míry vliv finanční situace rodiny. Ta je společností popsána formou socioekonomického statusu. Dle Průchy (2013) má tento pojem dvojí význam. Z pedagogického hlediska „*je socioekonomický status často používán jako charakteristika rodinného prostředí žáků, která má vztah k vzdělávacím výsledkům a jiným výstupům školního vzdělávání. S indexem socioekonomického statusu jsou spojeny další charakteristiky, jako je povolání rodičů, vzdělání rodičů, kulturní kapitál rodiny aj.*“ (Průcha, 2013, s. 273). Ze sociologického hlediska definuje ten samý autor socioekonomický status jako „*postavení jedince nebo skupiny v ekonomické a sociální struktuře společnosti, které vyplývá z přístupu k ekonomickým zdrojům (tj. kapitálu a výrobním prostředkům) a které ovlivňuje sociální status, životní styl a vzdělávací dráhu jedince.*“ (Průcha, 2013, s. 273) Na základě těchto tvrzení budeme pracovat se socioekonomickým statusem jako ovlivněním volného času rodin z ekonomického hlediska.

Během mateřství pociťují rodiny finanční omezení z důvodu pouze jednoho peněžitého příjmu. Rodiny s dvojčaty nejsou ani po narození dětí podpořeny od státu formou

finančního příspěvku na obě děti najednou. Nyní si shrneme formy finanční pomoci pro rodiny novorozenců dětí. Matky, které jsou v očekávání jednoho dítěte, mají nárok na pobírání peněžité pomoci v mateřství (dále jako PPM) po dobu 28 týdnů. U žen, které čekají více než jedno dítě, mají nárok na 37 týdnů této peněžité pomoci. Na tuto dávku však nedosáhnou všechny matky. Podmínkami pro získání PPM je účast na pojištění v době nástupu na mateřskou dovolenou a účast na nemocenském pojištění alespoň 270 kalendářních dní během posledních 2 let před nástupem na mateřskou dovolenou. (Česká správa sociálního zabezpečení, 2017). Na rodičovský příspěvek (dále jako RP) má nárok takový rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně pečuje o nejmladší dítě v rodině. Ve chvíli, kdy se do rodiny narodí další dítě, RP na starší dítě zaniká. Celková výše RP činí 220 tisíc Kč, v případě, že nejmladšími dětmi v rodině jsou dvojčata nebo víceročata, celková částka činí 330 tisíc Kč. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018). Takže pokud žena porodí během jednoho porodu dvakrát více dětí než během jednočetného porodu, tak jí stát na výchovu dvou potomků přispěje o 110 tisíc Kč méně. Druhé dvojče tak vychovává za poloviční náklady.

Přes tato finanční omezení musí rodina, do které se dvojčata narodila, najednou vydat dvakrát více peněz. Před narozením dětí zaplatí za výbavu dvojnásobnou částku a během vývoje hradí veškeré výlohy na oblečení, obuv, školní potřeby, aktivity a činnosti dvojnásobně (Malmstromová, 2006). Jedno z dvojčat může vždy zdědit věci po starším sourozenci, ale druhému se musí pořídit věci nové. V tomto případě hraje velkou roli sourozenecká konstelace.

Volnočasová sféra je ve finančním ohledu také poznamenána. Například sportovní vybavení se nepořizuje jen staršímu sourozenci, ale i každému z dvojčat. Jednou tolik se pak musí platit i na členských příspěvcích, při vstupech do volnočasových i vzdělávacích institucí a rodiče musí ve většině situací zvážit, zda za to návštěva zařízení stojí. Některé z institucí mají ve svém ceníku i kategorii rodinného vstupného, ale ta bere rodinu jako skupiny o čtyřech členech. Poslední dítě pak musí početnější rodiny doplácet zvlášť.

3.3 Nedostatečné uspokojování emociálních potřeb staršího sourozence

Být dítětem v rodině, do které přibudou hned dva noví sourozenci najednou, nebývá zrovna lehké. Veškerá pozornost rodičů a širšího okolí je věnována právě novorozencům dvojčatům a jejich starší sourozenec zažívá pocit vyloučení ze skupiny. (Vítková Rulíková,

2016) Dítě se s takovou změnou v rodině vypořádává daleko hůře než jeho rodiče. V tomto případě dochází k narušení emocionální stránky dítěte.

Ani z hlediska volného času nejsou uspokojovány potřeby staršího sourozence. Při procházce celé rodiny si okolí všímá pouze dvojčat a starší dítě je vnímáno jako „páté kolo u vozu“. Při návštěvě dětského hřiště se pozornost rodičů upíná k mladším sourozencům. Vlastně již samotný výběr venkovního hřiště se podřizuje vývojovému stupni dvojčat a starší sourozenec tak může zažívat pocit nudy. Pokud se nudí, nemůže se rozvíjet po žádné vývojové stránce. Mohou však nastat případy, kdy se starší dítě zabaví s mladšími sourozenci. V tomto případě velmi záleží na věku všech dětí, aby se starší sourozenec vývojově nezasekl na úrovni těch mladších. Další ránou může být pro staršího sourozence dvojčat, pokud bylo zvyklé provádět pravidelnou volnočasovou aktivitu s jedním z rodičů ještě před narozením dvojčat. Je pro něj velmi náročné se vyrovnat se změnou, kdy se aktivitě nemůže věnovat i po narození mladších sourozenců proto, že jsou oba rodiče zaneprázdněni péčí o dvojčata. I z tohoto důvodu se cítí odsunuto – nemůže si užívat zábavu, kterou si dříve užívat mohlo.

V některých případech jsou na staršího sourozence kladeny nároky, aby „dřív dospěl“ a mohl matce s dvojčaty pomoci. Například při první procházce bez kočáru, během které by se měl zaměřit na méně problematického mladšího sourozence. I když musí matka dávat pozor na všechny děti najednou, není správné pověřovat dítě starostí o další dítě. Samozřejmě je, že je tu velmi důležitý faktor věkového rozdílu mezi sourozenci.

3.4 Fyzické a psychické zatížení rodičů

Fierrová (2018) poukazuje na fakt, že pokud se jedná o těhotenství, na jehož konci přibudou do rodiny potomci 2, je pro matky mnohem náročnější. Většina matek předpokládá, že až se děti narodí, téměř se nevyspí. Na tento problém však naráží už v průběhu těhotenství, a to v důsledku fyzického nepohodlí nebo stavu úzkostí. Důsledkem špatného spánku je tak únava. Ta je podmíněna dalšími faktory: přibíváním tělesné hmotnosti (v případě dvojčat je nárůst hmotnosti větší, než během těhotenství s jedním přírůstkem), neustálými bolestmi a péčí o starší dítě. O fyzických problémech pojednává internetový článek Malmstromové (online, 2006), který podtrhuje nedostatek spánku jako jednu z hlavních příčin fyzického zatížení matek s dvojčaty. Fyzické vyčerpání postupem času vede k vyčerpání psychickému. Matka se může cítit emocionálně vyčerpána z pocitu frustrace a viny, kdy si uvědomuje, že není schopna uspokojit emocionální potřeby všech svých dětí.

Na problematiku vyšších nároků na matku dvojčat poukazuje i Matějček (1992). Ve své publikaci varuje před nebezpečím podnětového ochuzení a deprivace. Následně pak dodává, že rodiny jsou si psychického rizika vědomy a předchází jím společnou domluvou a dělbou práce.

Do této doby byla řeč pouze o jednom z rodičů – o matkách. S problémy podobného rázu se mohou potýkat i otcové. Dle poznatků Leonardové (2006) otcové čelí velmi náročnému požadavku: spojit nový rodinný život se zaměstnáním. Ze začátku se jedná téměř o nereálnou představu. Otec ráno odchází do práce a po osmi hodinách se vrací zpět k rodině, kde se musí téměř ihned zapojit do kolotoče každodenních povinností. Je zcela jasné, že se dostaví únava a frustrace.

V kontextu fyzického a psychického zatížení, funkcí rodiny a volného času vyvozujeme, že se v tomto případě jedná jak o narušení funkce emocionální, tak funkce rekreační a odpočinkové.

3.5 Shrnutí

V kapitole „Problematika vybraných forem znevýhodnění rodin s dvojčaty z hlediska funkcí rodiny“ jsou charakterizovány vybrané kategorie znevýhodnění, se kterými se každý den potýkají rodiny s dvojčaty. Jsou jimi sociální znevýhodnění, finanční znevýhodnění, nedostatečné uspokojování emocionálních potřeb staršího sourozence dvojčat a fyzické a psychické zatížení rodičů. Určit jednu z forem znevýhodnění jako hlavní není v tomto případě možné. Jedná se o zcela individuální jev, kdy každá rodina pocítuje problém v jiné oblasti. Typ znevýhodnění se mění podle věku dětí. S věkem se snižuje míra znevýhodnění sociálního vyloučení rodiny a psychosomatické zatížení rodičů. Naopak strmě vzrůstá finanční náročnost rodiny. Děti mají během vývoje vyšší nároky nejen z důvodu neustálého vybavování šatníku.

4 Volný čas z hlediska rodin s dvojčaty

Cílem této kapitoly je popsat volný čas z hlediska rodin s dvojčaty a charakterizovat volný čas z pohledu jednotlivých členů rodiny. Na volný čas je nahlíženo jinak, pokud se jedná o děti nebo pokud se jedná o dospělé jedince. Každý od smysluplně a kvalitně tráveného volného času očekává něco jiného. Nejprve se zaměříme na samotný fenomén volného času.

4.1 Uchopení pojmu „volný čas“

Kratochvílová (2004, s. 20) charakterizuje volný čas jako „čas volnosti a svobody, který má jedinec mimo svých povinností (pracovních, studijních a jiných) na sebevyjádření a seberealizaci podle vlastních potřeb a zájmů.“ Jinými slovy se dá říci, že volný čas nezahrnuje činnosti zabezpečující biologické potřeby člověka, tedy spánek, hygienu, zdravotní péči a stravu. Stejně tak do volného času nespadá zaměstnání a s ním spojená i příprava na něj, z pohledu dětí a mládeže vyučování a činnosti s ním spojené, rodinné povinnosti a domácí práce. Pávková (2008, s. 13) upřesňuje volný čas jako „opak nutné práce a povinností, jako dobu, kdy si své činnosti můžeme dobrovolně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění“. Dobrovolnost a možnost volby hraje ve volném čase velkou roli. O způsobu využívání volného času by měl každý rozhodovat sám. Každý má jiné potřeby a představy, jak by měl svůj volný čas trávit. Výchova by měla být základním kamenem k vytváření optimálních podmínek pro hodnotný a smysluplný obsah volného času ve prospěch seberealizace a rozvoje osobnosti jedince (Kratochvílová, 2004). Rys svobodného výběru dobrovolnosti uvádí i Hájek (2008). Významným činitelem svobodné volby ve způsobu trávení volného času uvádí autor především zájem. Dle Hájka (2008, s. 164) je pojem zájem „relativně stálé zaměření osobnosti. Zajímavému předmětu nebo činnosti přikládá jedinec zvláštní hodnotu, a proto je veden snahou po aktivním styku s ním, neboť mu přináší kladné citové naladění a uspokojení“.

Pro lepší chápání volného času z hlediska rodin se zaměříme na rozdělení dne na čas pracovní a mimopracovní. Mimopracovní čas se pak dělí na čas vázaný a volný. Pracovní čas má jasně vymezený obsah i dobu. Jedná se o čas, který tráví rodiče v zaměstnání a děti ve školské instituci. Vázaný čas zahrnuje rutinní činnosti všedního života, činnosti, který se každý den neustále opakují a díky kterým dochází k uspokojování našich fyziologických potřeb. Patří sem i doba, během které se dospělí jedinci dopravují do práce, věnují se pracím

v domácnosti nebo se věnují osobní péči. Tyto části dne nejsou nijak zvláště časově vymezeny, jedná se o individuální potřeby. Volný čas je ta doba během dne, která „zbude“. Jeho doba trvání a obsah nejsou konkrétně vymezeny. (Duffková, 2008) Na volný čas lze nahlížet ze dvou odlišných pohledů. Prvním z nich je negativní pojetí volného času. Myslí se jím takový volný čas, který zbyde po splnění všech pracovních, společenských a rodinných povinností a po uspokojení jak biologických, tak fyziologických potřeb. Dle slov Žumárové (in Kraus, 2015) se tedy jedná o zbytkový čas, během kterého má člověk možnost svobodné volby činnosti. Negativním vymezením se chápe i popis činností, které do volného času nepatří nebo co volný čas není. Vhodným příkladem tak je definice Průchy (2013, s. 341) která volný časem myslí „čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení na základě vlastních zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku)“. Pozitivní pojetí volného času definuje Žumárová jako čas svobodně zvolený k činnosti, která jedince naplňuje a přináší mu pocit sebeuspokojení. Tímto navazuje na definici Pávkové (2008).

Pro každého člověka je důležitý význam, který volnému času přikládá a co od něj ve svém životě očekává. Význam se pak zrcadlí ve funkcích volného času. Různí autoři uvádí různá dělení funkcí volného času. V souladu se společně tráveným časem rodiny si nejprve uvedeme dělení dle Kratochvílové (2004). Ta uvádí pět základních funkcí volného času:

- zdravotně-hygienická funkce slouží jako kompenzace pracovního a školního zatížení jedince. Pro děti je velmi důležité najít si během dne čas, při kterém si odpočinou.
- Seberealizační funkce představuje aktivní přístup k uspokojování a rozvíjení vlastních potřeb a zájmů během svobodně vybraných aktivit.
- Formativně výchovná funkce působí především na formování osobnosti. Vlivem působení na potřeby jedince, rozvíjením tvořivosti, motivace a vztahu k hodnotám dochází k seberealizaci a osobnostnímu rozvoji.
- Socializační funkce slouží k vytváření podmínek pro navazování širších vrstevnických a sociálních vztahů, osvojování společenských norem a vzorů chování.
- Preventivní funkce předchází sociálně patologickým jevům společnosti. Cílem je především kvalitní a smysluplné zhodnocování volného času.

Funkce volného času se mohou odlišovat dle forem trávení volného času. Šerák (2009) proto rozděluje funkce volného času na:

- odpočinek, kdy regenerujeme, obnovujeme síly a dochází k relaxaci duševní, tak fyzické;
- zábavu – při které dochází k uspokojování osobních potřeb skrze aktivity;
- vlastní rozvoj osobnosti – skrze zájmy.

Aby se docílilo efektivního trávení volného času, měly by být dodržovány všechny jmenované funkce. Pokud porovnáme funkce volného času od Kratochvílové i Šeráka, zjistíme, že mají stejný potenciál. Kladou důraz na především na odpočinek a rozvoj osobnosti.

4.2 Volný čas dětí

Na způsob trávení volného času dětí (a mládeže) má značný vliv vrstevnická skupina, do které dítě spadá. Vrstevnickou skupinou se myslí skupina, pro kterou je charakteristická věková i názorová blízkost. Jedná se o neformální skupiny, ve které jedinec cítí silný pocit sounáležitosti s celou skupinou, identifikuje se s ní. Vznikají v průběhu prvních ročníků základní školy. První vrstevnické skupiny jsou většinou nestálé, jedinec nemá vysokou míru identifikace a poměrně rychle se rozpadají. V pozdějším věku (kolem 8 až 10 let) narůstá potřeba sdružování. Vztahy mezi aktéry jsou silnější a vzniká jakýsi systém hodnot a norem, který je pro členy skupiny závazný. Vrstevnické skupiny mají značný vliv na osobnostní rozvoj jedince. Může tomu tak být jak po stránce pozitivní, tak i negativní. Jedinec se se skupinou identifikuje a přebírá tak normy chování, postoje a hodnoty. Dítě tráví ve vrstevnické skupině dobrovolně poměrně dost svého volného času a uspokojuje tím své potřeby. Důležitým faktorem je, jaké vrstevnické skupiny se dítě chytí. Nebezpečí hrozí především v adolescentním věku, kdy je v rámci hledání identity velmi rizikové se identifikovat s cíly vrstevnické skupiny se sociopatologickým chováním. (Kraus, 2014)

4.3 Volný čas dospělých

U dospělých osob převážně dominuje negativní pojetí volného času, což charakterizuje volný čas jako čas, který zbude po čase pracovním a vázaném. Překážkami pro trávení volného času z pohledu dospělých jsou především finance, čas, motivace, nedostupnost, ostych nebo nezájem. Všechny tyto pojmy mohou být důvodem, proč dospělí často nevyhledávají volnočasové aktivity. (Šerák, 2009) Volný čas dospělých je do velké míry

ovlivněn i zaměstnáním a rodinou. Typ práce, kterou dospělý jedinec vykonává, se úzce pojí s již zmiňovanou bariérou času. Rodina je propojena s překážkami finančními, motivačními a objevuje se tu i problém s věkovým složením rodiny. Přece jen si rodiče kojících a batolecích dětí nemohou dovolit velké množství volného času pro sebe, ale musí se věnovat dětem a domácnosti. Dle Slepíčkové (2005) si více volného času ukořistí právě muži. Důvodem je již zmíněná péče o děti a domácnost. Dalšími aspekty ovlivňující prožívání volného času jsou dle Šeráka (2009) pohlaví, bydliště, stupeň vzdělání a sociální skupina. Sociologické výzkumy české společnosti ukazují rozdíly v důležitosti volného času a způsobu jeho trávení u jednotlivých sociálních skupin (Šafr a Špaček in Kostecký, 2010). Velkou hodnotu mu dávají jedinci s vyšším vzděláním, zaměstnanci střední třídy a studenti. Na opačné straně stojí osaměle žijící lidé, jedinci s nižším stupněm vzdělanosti, lidé s nízkými příjmy nebo lidé z nižších vrstev.

Ačkoliv by měly být funkce volného času dle Kratochvílové (2004) kompletní a měly by se vztahovat jak na děti, tak na dospělé, Šerák (2009) je popisuje ve spojitosti s potřebami dospělých jedinců. Řadí mezi ně: rekreaci, kompenzaci, edukaci, kontemplaci, komunikaci, integraci, participaci a enkulturaci. Zvláště poslední tři jmenované pojmy jsou spíše doménou dospělé populace.

Volný čas dospělých se od volného času dětí liší především rozsahem, obsahem, mírou samostatnosti a závislosti a absencí pedagogického ovlivňování. (Hájek, 2008)

4.4 Volný čas celé rodiny

Život současné české rodiny se liší od způsobu života české rodiny v minulosti. Jednotliví členové rodiny plní během pracovního týdne své pracovní nebo studijní povinnosti mimo rodinu. Pro vzájemnou interakci a společný život jim tedy, dle Slepíčkové (2005), slouží volný čas. Důležitým faktorem v tomto případě je, zda její rodina umí společně smysluplně naplňovat. Na základě dnešní uspěchané společnosti uvedl Kraus (2014) pojem „desintegrace“ v souvislosti s úbytkem chvil, při kterých by se rodina dohromady sešla a vzájemně si povyprávěla o svých zážitcích, starostech i radostech ze života. Tento jev je podmíněn především výrazným zatížením rodičů v zaměstnání, které se úzce pojí s vysokým časovým vytížením. Důsledkem je vysoká únava, vyčerpání a málo času stráveného s rodinou.

Vrátíme se zde k vymezením funkcí volného času dle Kratochvílové (2004). Autorka uvádí rozdělení na zdravotně-hygienickou, seberealizační, formativně výchovnou, socializační a preventivní funkci. Předpokládáme, že na základě již zmíněného vymezení, se

funkce pro volný čas lehce odlišují. Největší mezery pociťuje naše cílová skupina – tedy rodiny s dvojčaty a starším sourozencem – v seberealizační a formativně výchovné funkci. Formativně výchovná funkce je narušena především z důvodu malého množství času, který je dítěti věnován. Působením rodiče na dítě je tvořivost a motivace rozvíjena v daleko větší míře. Na seberealizační funkci reaguje Kraus (2015) rozdělením trávení volného času na aktivní a pasivní. Aktivní trávení volného času zahrnuje činnosti, na kterých se všichni členové rodiny podílejí přímo, a svým působením tak ovlivňují průběh aktivity a její výsledek (stolní hry, hry na hudební nástroj, sportovně turistické a poznávací činnosti atd.). Pasivní trávení volného času jsou pak takové aktivity, kterých se členové rodiny účastní nepřímo, nemohou ovlivnit průběh (sledování TV, návštěva kina, návštěva divadla apod.). Je pouze otázkou životního stylu rodiny, který způsob trávení volného času preferuje a plní tím seberealizační funkci volného času.

Nyní se budeme zabývat otázkou časové dotace, kterou rodiny volnému času věnují. Značný vliv na volný čas rodin má zajisté střídání času volného a pracovního. Na základě zaměření Duffkové (2008) na rytmus střídání volného času a práce se uvádí tři základní vymezení: denní rytmus, týdenní rytmus a roční rytmus. Všechny tyto složky jsou v následujícím textu zaměřeny na volný čas rodin s dětmi. Denním rytmem se myslí denní volný čas běžného pracovního dne. Charakteristická je poměrně malá časová dotace a vysoká závislost na pracovní době. Během všedních dní mají nejvíce času právě děti, které docházejí do volnočasových kroužků a sportovních klubů, protože nemohou trávit volný čas s rodiči z důvodu jejich zaměstnání. Týdenní rytmus je označením pro víkend. Víkend představuje pro většinu pracující populace delší blok volna, při kterém je možné věnovat se delším časovým aktivitám než během pracovního dne. Rodiny s dětmi preferují během víkendu realizaci společných aktivit, pokud je to možné. Právě nejčastěji o víkendech probíhají sportovní utkání a soutěže, a pokud dítě pravidelně dochází do sportovního klubu, dá se předpokládat, že část víkendů nebude trávit spolu s rodinou. Obdobná situace platí i pro dospělé členy rodiny – pokud je rodič aktivním členem sportovního klubu nebo v něm působí v roli trenéra, je pravděpodobné, že i víkendy bude trávit mimo rodinu (Slepičková, 2005). Rytmem s nejdelší frekvencí střídání práce a volného času je roční rytmus. Tento pojem je označením pro dovolenou. Dovolena zastupuje nejdelší blok volna, který poskytuje dosti prostoru i pro časově nejnáročnější aktivity. Z pohledu sociologie lze dovolenou charakterizovat jako *„delší souvislý úsek volna v ročním rytmu práce a volného času, který si zachovává všechny základní funkce volného času, tj. relaxaci, zábavu, vzdělávání, a vyznačuje se obvykle dočasnou změnou životního stylu, či alespoň některých jeho podmínek, okolností a součástí“* (Duffková,

2008, s. 155). Aby byla tato definice kompletní, je třeba ji doplnit o pojem „změna prostředí“. Díky tomuto jevu dochází k fyzickému i duševnímu uvolnění (Bendl, 2015). Dle doplněné specifikace lze vyvodit, že pojem dovolená má poměrně širokou škálu možností, jak ji strávit. Jedním z mnoha způsobů je trávení dovolené doma. Tento druh se ale ovšem nedá dle předchozí definice považovat za dovolenou, neboť nespĺňuje znaky nastíněné charakteristiky. Pro některé rodiny je dovolená téměř jedinou příležitostí, trávit čas společně. Jak již bylo nastíněno, na vybírat může z mnoha možností. Podstatné pro volbu způsobu trávení dovolené jsou jednak cíle dovolené, lokality, způsob organizace dovolené, čas dovolené a s ním spojené sezóny, očekávání, náplně dovolené a preferované aktivity. (Duffková, 2008) Rodiny s dvojčaty řeší problém dovolené především z finančního hlediska. Volba deklinace závisí i na počtu rodinných příslušníků. Předpokládáme, že když rodina s dvojčaty ve složení: otec, matka, starší sourozenec a dvojčata vyrazí na dovolenou, je mezi jejími požadavky pět lůžek nebo míst na spaní a odpočinek. Stejný požadavek je zcela určitě i při dopravě. Rodiny volí takové dopravní prostředky, aby bylo zajištěno pohodlí všech jejích členů. Aktivity během dovolené se přizpůsobují všem členům rodiny. Nejčastěji se podřizují nejmladším příslušníkům, a to z důvodu náročnosti.

4.5 Shrnutí

Hlavním tématem této kapitoly byl volný čas. Tento termín je zde nejprve obecně charakterizován a jsou uvedeny i jeho základní funkce. Následovně je volný čas popsán z hlediska dětí, dospělých a nakonec celé rodiny. Volnočasové aktivity dětí jsou ve velké míře ovlivněny příslušností k vrstevnické skupině. Pod vlivem jejího působení se objevují nové zájmy a hodnoty dítěte. Volný čas dospělých je z velké části závislý na typu zaměstnání a rodině. Volný čas rodin je především otázkou sociologických publikací a výzkumů. Je podmíněn velikostí rodiny, věkovým složením rodiny a hodnotami, které rodina vyznává.

5 Organizace pomáhající rodinám s dvojčaty a vícěrčaty

Předmětem této kapitoly jsou organizace, které se zaměřují na pomoc rodinám s dvojčaty i vícěrčaty. Cílem bude popsat jejich práci a přínos rodinám a nahlédnout na jejich činnost i z hlediska volného času.

Problémem těchto center je nedostatečná informovanost ve společnosti. Spousta rodin nemá tušení, že centra existují a jejich služby nevyužívají. Některé maminky by určitě pomoc rády uvítaly. Důvodem nízkého povědomí o organizacích pomáhajícím rodinám s dvojčaty je i jejich nízká četnost. V České republice jsou pouze 2 organizace, které cílí přímo na skupinu rodin s dvojčaty nebo vícěrčaty, a to v Praze a Olomouci.

První klub pro rodiny s dvojčaty a vícěrčaty vznikl v Praze pod vedením Mgr. Kláry Vítkové Rulíkové. Klub zprvu fungoval jako sdružení maminek, které si tímto způsobem sdílely své problémy, předávaly informace a vzájemně si radily a podporovaly se. V současnosti se organizace rozrostla v **Centrum pomoci rodinám s dvojčaty a vícěrčaty, z. s.**, ve kterém je poskytování odborné poradenství v oblasti laktační, psychologické, pedagogické i výchovné. Za své cíle a poslání považuje Centrum pomoci rodinám s dvojčaty a vícěrčaty:

- „poskytovat rodinám podporu a informace o dvojčatech a vícěrčatech prostřednictvím přednášek, publikací, letáků, Zpravodaje, osobních kontaktů a individuálního poradenství,
- iniciovat vzdělávání a podporovat výzkum potřeb rodin s dětmi z vícečetných porodů,
- zakládat a rozvíjet síť klubů s místní a republikovou působností,
- zvyšovat veřejnou a odbornou informovanost o speciálních potřebách rodin s dvojčaty a vícěrčaty,
- tvorba a udržování databáze zkušeností, informací a kontaktů rodin s vícěrčaty.“ (Centrum pomoci rodinám s vícěrčaty [online], 2010)

Centrum pracuje s celou rodinou – s dvojčaty, jejich sourozenci, rodiči i prarodiči. Zabývá se problémy spojenými s výchovou a vývojem všech dětí v rodině, postavením těchto rodin ve společnosti a legislativou spojenou s touto tematikou. Mezi pořádané činnosti patří: pravidelné předporodní kurzy a přednášky pro nastávající rodiče, individuální laktační, výchovné a pedagogické poradenství, víkendové a týdenní akce pro rodiny s dvojčaty a vícěrčaty, půjčovna profesionálních odsávaček mateřského mléka, publikační činnost

a pomoc studentům středních i vysokých škol, kteří si do svých závěrečných prací vybrali problematiku dvojčata vícčetat.

Jedním z cílů Centra je rozvíjení sítě a zakládání nových klubů pro rodiny s dvojčaty a vícčetaty. V dnešní době má Centrum 50 poboček ve městech po celé České republice. Nejedná se pouze o města krajská (Praha, Plzeň, Brno, Liberec, Ostrava atd.), ale také o města daleko menší (Neratovice, Prostějov, Český Krumlov, Vrchlabí, Beroun aj.). Většina poboček funguje přidruženě s rodinnými centry. Přestože má tato organizace poměrně rozvinutou síť poboček, jejich služeb využívá dohromady na 600 rodin z celé země, což je v porovnání se statistikou vícečetných porodů opravdu málo. (Centrum pomoci rodinám s dvojčaty a vícčetaty, 2010)

Druhou významnou organizací pomáhající rodinám s dvojčaty a vícčetaty je **Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícčetaty** v Olomouci. Toto centrum vzniklo jako druhé v České republice a zároveň první na území Moravy. V současné době vede Centrum psycholožka Mgr. Zuzana Starošítková a pod jejím vedením jsou rodinám nabízeny tyto aktivity: pravidelná setkávání rodin s dvojčaty, předporodní kurzy pro nastávající rodiče dvojčat, vzdělávací kurzy, přednášky a konference, spolupráce s organizacemi a odborníky, výlety a akce pro rodiny s dvojčaty a vícčetaty, burza (oblečení, hraček, sportovní vybavení) a půjčovna. Za své cíle uvádí Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícčetaty ve výroční zprávě z roku 2017:

- *„pomáhat a podporovat rodiny s dvojčaty a vícčetaty,*
- *zvyšovat veřejnou a odbornou informovanost o specifických potřebách rodin s dvojčaty a vícčetaty,*
- *poskytovat informace a publikace o dvojčatech a vícčetatech,*
- *iniciovat vzdělávání a podporovat výzkum potřeb rodin s dětmi z vícečetných porodů,*
- *navazovat, udržovat a rozšiřovat spojení s ostatními organizacemi věnujícími se potřebám dvojčat a vícčetat.“* (Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícčetaty, 2018 s. 3)

V rámci pomoci a podpory rodin s dětmi dvojčaty a vícčetaty vznikl v centru projekt **Asistent do rodiny s dvojčaty a vícčetaty**. Jedná se o projekt, kdy proškolení dobrovolníci dochází do vybraných rodin a pomáhají rodičům s fungováním domácnosti. Rodiny mají na výběr ze 4 oblastí, ve kterých jim mohou dobrovolníci pomoci – doprovod při volnočasových aktivitách (výlety, procházky apod.), doprovod při návštěvě lékaře nebo úřadu, výpomoc

doma (hlídání dětí a jejich zabavení, pokud si potřebuje maminka poklidit nebo navařit) a rodin se školou povinnými a předškolními dětmi i pomoc při přípravě do školy. Asistentem se může stát dobrovolník zaregistrovaný v olomouckém dobrovolnickém centru Jíka. Vybírání jsou na základě pohovoru, doložením výpisu z trestního rejstříku a čestného prohlášení, ve kterém dokládají i svůj zdravotní stav. (Jemelková, 2015)

5.1 Shrnutí

Porovnáním těchto dvou center, které pomáhají rodinám s dvojčaty a vícerčaty, zjistíme, že mají velmi podobné cíle i činnost organizace. V obou institucích se můžeme setkat se vzdělávacími a předporodními kurzy pro nastávající rodiče dvojčat, přednáškami na problematiku vícečetných rodin, poradenství laktační, výchovné i psychologické, půjčovnu i burzu. Z hlediska volného času nabízí klientům více služeb olomoucké Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty, a to nejen pořádáním víkendových a týdenních akcí pro rodiny, ale také pomocí v podobě asistenta do rodiny. Jeho zapojením získají rodiče chvíli oddechu a mají pro sebe o trochu více svého osobního volného času. Navíc rodiče ocení pomoc asistenta při volnočasových aktivitách, při kterých je potřeba, aby byl s každým dítětem jeden dospělý.

II PRAKTICKÁ ČÁST

6 Metodologie výzkumu

V této kapitole budou interpretovány výsledky výzkumného šetření. V první části kapitoly budou popsány cíle práce, charakteristika výzkumného vzorku a způsoby sběru dat. Následovně budou data analyzována v kapitole o zpracování dat.

Z důvodu velmi specifického výběru tématu diplomové práce bylo rozhodnuto, že se bude jednat o kvalitativní design výzkumu. Švaříček a Šeďová (2007) definují kvalitativní výzkum jako cirkulární model, u kterého je jasně poznat, kde končí a kde začíná. Na začátku výzkumník přichází s předpoklady a odchází s nově vytvořenou teorií. Mezi těmito body stojí cyklus výběru výzkumného vzorku, sběru dat, analýzy a interpretace získaných informací. Za vhodnou techniku sběru dat zde byl vybrán polostrukturovaný rozhovor. Kvalitativní výzkum se zabývá postojem, pocity a subjektivní vnímání vybraných osob a napomáhá proniknutí do hloubky dané problematiky.

6.1 Výzkumný cíl a dílčí cíle

Jak je zmíněno z kraje diplomové práce, hlavním cílem je zhodnotit problémové oblasti ve způsobu trávení volného času vybraných rodin s dvojčaty a vymezit systém pomoci rodinám s dvojčaty z hlediska volného času. Dílčími cíli pro výzkumnou část jsou:

- objasnit způsob trávení volného času rodin s dvojčaty;
- objasnit způsob trávení volného času jednotlivých členů rodiny s dvojčaty;
- objasnit změnu ve způsobu trávení volného času rodiny po narození dvojčat;
- specifikovat změnu v trávení volného času staršího sourozence po narození dvojčat;
- charakterizovat překážky bránící kvalitně trávenému volnému času rodin s dvojčaty.

Dále byly stanoveny výzkumné otázky:

Jakým způsobem tráví rodiny s dvojčaty volný čas pohromadě?

Jakým způsobem tráví svůj volný čas jednotliví členové rodiny?

Jaké rozdíly nastaly ve způsobu trávení volného času po narození dvojčat?

Jaké jsou překážky omezující společně trávený volný čas pohromadě?

6.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Pro výzkum jsem si jako cílovou skupinu zvolila specifickou oblast rodin. Jedná se o rodiny, do které se krom dvojčat narodil i jejich starší sourozenec. Jednalo se o záměrný výběr, který Gavora (2010, s. 183) popisuje jako potřebný proto, aby: *vybrané osoby byly vhodné, tj. aby měly potřebné vědomosti a zkušenosti z daného prostředí. Jen tak mohou podat o něm informačně bohatý a pravdivý obraz.* Takové rodiny jsou v rámci vícečetných porodů poměrně časté a jejich problematika z hlediska volného času není v naší republice probádána.

Výzkumný vzorek představuje vybraných 5 rodin, které splňovaly podmínku dvojčat a staršího sourozence. Ze začátku rozhovoru byly respondentům položeny otázky na bližší charakteristiku jejich rodiny. V následující tabulce si rodiny představíme. Pro zachování anonymity nejsou použita jména ani příjmení, ale náhodné očíslování rodin.

	Věk rodičů	Dosažené vzdělání rodičů	Věk a pohlaví dětí
Rodina č. 1	matka 37 let otec 39 let	matka vyučena otec vyučený	starší sourozenec děvče, 10 let dvojčata děvče a chlapec, 8 let
Rodina č. 2	matka 42 let otec 55 let	matka středoškolské otec vyučen	starší sourozenec chlapec, 13 let dvojčata děvče a chlapec, 8 let
Rodina č. 3	matka 32 let otec 33 let	matka vysokoškolské otec vysokoškolské	starší sourozenec chlapec, 5 let dvojčata děvčata, 2,5 roku
Rodina č. 4	matka 36 let otec 38 let	matka středoškolské otec středoškolské	starší sourozenec děvče, 8 let dvojčata chlapci, 5 let
Rodina č. 5	matka 40 let otec 40 let	matka vysokoškolské otec středoškolské	starší sourozenec děvče, 11 let dvojčata děvčata, 7 let

Tabulka č. 1 Bližší charakteristika respondentů

Všechny dotazované rodiny se skládaly z rodičů a právě 3 dětí.

6.3 Technika sběru dat

Pro sběr dat ke kvalitativnímu výzkumu byla zvolena technika **polostrukurovaného rozhovoru**. Cílem rozhovoru je zjistit názory a postoje respondentů pomocí předem připravených otázek. Během rozhovoru je možné otázku blíže upřesnit či položit jinak, případně se doptat na doplňující informaci. Z tohoto důvodu je rozhovor nazýván polostrukurovaný. Gavora (2010) doporučuje dělat rozhovor v prostředí, které respondent dobře zná. Bude tak uvolněnější a odpovědi na otázky budou relevantnější. Při realizaci tohoto výzkumu si místo setkání volily samy rodiny, aby jim bylo prostředí příjemné. Jeden rozhovor proběhl při návštěvě cukrárny, další během narozeninové oslavy jednoho z dětí a zbylé tři rozhovory byly realizovány u respondentů doma.

Z důvodu lepšího porozumění problematiky byly otázky rozhovoru rozděleny do 6 tematických okruhů:

1. *Rodina*

- Kolik je Vám let?
- Uveďte, zda bydlíte ve městě či na vesnici, v bytě či v domě. (Pokud ve městě, bydlíte spíše ve velkém nebo malém městě? V centru města nebo spíše na okraji? Okolnosti bydlení: výtah, okolí, doprava, občanská vybavenost. Pokud bydlíte v domě, má Váš pozemek zahradu?)
- Uveďte stupeň dosaženého vzdělání.
- Uveďte, kde pracujete a na jaké pozici.
- Kolik máte děti?
- Kolik let je Vaším dětem?
- Jaké je pohlaví Vašich dětí?

2. *Představy o volném čase*

- Uveďte, jaké jsou Vaše představy o volném čase.
- Uveďte, jak si představujete volný čas pro dvojčata.
- Uveďte, jak si představujete volný čas pro staršího sourozence.
- Uveďte, jak si představujete volný čas pro matku.
- Uveďte, jak si představujete volný čas pro otce.
- Uveďte, jak si představujete volný čas pro celou rodinu.
- Uveďte, jak se liší Vaše představy o společně tráveném volném čase od reality.

3. Způsob trávení volného času

- Uved'te způsob trávení volného času rodiny pohromadě.
- Popište, jak tráví volný čas dvojčata.
- Popište, jak tráví volný čas starší sourozenec.
- Popište, jak tráví volný čas matka.
- Popište, jak tráví volný čas otec.
- Tráví dvojčata volný čas dohromady?
- Tráví starší sourozenec volný čas společně s dvojčaty?
- Uved'te, jakým způsobem jste trávili volný čas jako rodina pohromadě před narozením dvojčat.
- Formulujte, jaké rozdíly pociťujete v trávení volného času rodiny po narození dvojčat?
- Popište, jak se po narození dvojčat změnil volný čas staršího sourozence?
- Popište, jak vypadá Váš všední den.
- Popište, jak vypadá Váš den o víkendu.
- Vyjmenujte všechny kroužky, které navštěvují dvojčata.
- Vyjmenujte všechny kroužky, které navštěvuje starší sourozenec.
- Vyjmenujte volnočasové aktivity, které navštěvuje matka.
- Vyjmenujte volnočasové aktivity, které navštěvuje otec.
- Řešíte volný čas svých dětí přes kroužky ve školských institucích?

4. Časová dotace

- Uved'te, jak často trávíte volný čas společně dohromady jako rodina?
- Se kterým rodičem tráví dvojčata více času?
- Se kterým rodičem tráví více času starší sourozenec?
- Uved'te, kolik času trávíte denně s dvojčaty a kolik druhý rodič.
- Uved'te, kolik času denně trávíte se starším sourozencem a kolik druhý rodič.
- Kolik času věnujete svému osobnímu volnému času?

5. Lokace

- Vyjmenujte, do jakých volnočasových institucí dochází Vaše děti?
- Uved'te, zda je v okolí Vašeho bydliště dětské hřiště.
- +Kde nejčastěji trávíte volný čas dohromady jako rodina?
- Popište, jak a kde trávíte svůj volný čas vy osobně

- Popište, kde a jak jste trávil/-a dětství?

6. *Překážky v trávení volného času*

- Vyberte, jakou největší překážku a úskalí pocítujete ve způsobu trávení volného času dohromady jako rodina.
- Uveďte, jaké další překážky a úskalí by mohly podle Vás být omezující pro Váš společně trávený volný čas s rodinou?
- Zhodnoťte finanční náročnost společného trávení volného času pohromadě s rodinou.
- Uveďte, jaké slevy dostáváte jako poměrně početná rodina v různých (volnočasových) institucích?
- Dopadne Vaše představa o volném čase vždy podle plánu?
- Uveďte, jaké rozdíly vnímáte mezi volným časem Vašich dětí a Vaším volným časem, když jste byli dětmi?

Z rozhovorů byl po souhlasu respondentů pořízen audiozáznam. Podle Miovského (2006) je tento způsob záznamu pro výzkumníka ideální. Pomáhá zachytit autentičnost situace a poskytuje zpětnou vazbu vedení rozhovoru. Gavora (2010) ve své publikaci poukazuje na komplikace, které mohou nastat, pokud respondent s nahrávkou nesouhlasí. Výzkumník musí svou pozornost rozdělit na vedení rozhovoru, poslech respondenta a zaznamenávání odpovědí. Respondent se během rozhovoru odmlčuje a ztrácí tempo i myšlenku. Z toho důvodu se doporučuje rozhovor nahrávat.

6.4 Zpracování dat

Pro analýzu získaných dat byla zvolena metoda **zakotvené teorie**. Jedná se o hledání specifické teorie, která se vztahuje ke konkrétní části populace, prostředí nebo době. Tato metoda umožňuje proniknout hluboko do tématu řešené problematiky. (Hendl, 2016) V tomto případě se jedná o specifika a problematiku volného času rodin s dvojčaty.

Metoda zakotvené teorie využívá techniky otevřeného, axiálního a selektivního kódování.

6.4.1 Otevřené kódování

Prvním krokem procesu kódování je otevřené kódování. Gavora (2010) uvádí, že otevřené kódování je na nejnižším stupni práce se získanými údaji. Corbinová a Strauss

(1999) nazývají tuto fázi konceptualizací. Jedná se o roztržštění rozhovoru na jednotlivé segmenty, tzv. „kódy“, které jsou následně seskupeny do významových kategorií. Kategorie by měly pokrýt všechna nashromážděná data od respondentů. Při otevřeném kódování tak vzniklo 8 kategorií.

Kategorie č. 1 : Představy o volném čase

Velmi často rodiče při této otázce neodpovídali na představy o volném čase, ale rovnou popisovali volný čas svých dětí nebo celé rodiny. Představou o volném čase může být v podstatě cokoliv. Je možné si volný čas definovat vlastními slovy, popsat své ideály nebo si touto formou postěžovat na aktuální podoby volného času jednotlivých věkových skupin. Představy na volný čas děti byly ve všech dotazovaných rodinách velmi podobné. Odpovědi vždy nesly prvky dobrovolnosti, neřízené aktivity a zábavy. V rámci volného času dospělých se jednalo spíše o ideály, na které rodiče nedosahují z různých důvodů. Představy a plány o volném čase se u rodin s dvojčaty velmi často liší od reality. Rodiče naplánují aktivitu pro celou rodinu, ale nastane situace, kdy musí improvizovat a z původního plánu sejde.

„Volný čas jeden z nejdůležitějších jako věcí, které je potřeba jako v životě mít a jeho míra závisí právě na počtu dětí, na tom, jak náročnou hlavně časově máte práci, ale i asi psychicky, ale taky si myslím, že to hodně záleží na tom, jak si dokážete ten čas zorganizovat. Takže ve chvíli, kdy jste dobrej manager, timemanager, tak to jako jde.“

„Volnej čas je, když přijdu z práce a hlídám děti, protože to je volnej čas. Můžu mít volnej čas, že jdu s někým na jednání na schůzku, dáme si u toho oběd a taky to může bejt jakoby volnej čas, takže je to spíš o tom přístupu. Ale když člověk má dělat věci, který nechce dělat, tak to nebere jako volný čas.“

„Podle plánu? Tak to asi nikdy (smích). Tak víte co, plánovat si cokoli se třema dětma není úplně jednoduchý. Jediný, co podle plánu vyjde je dovolená. Tu jsme ani jednou nerušili ani z ní nepřijeli dřív. Zatím.“

Kategorie č. 2: Volný čas jednotlivých členů rodiny

Volný čas dětí z rodin s dvojčaty je rozlišný v mnoha ohledech. Důležitým prvkem je složení sourozenců v rodině, jejich pohlaví, věk a charakterové rysy. Způsoby, jak děti tráví svůj volný čas, se odlišují především věkem. Starší dítě má jiné preference než děti mladší.

Aktivity prováděné mladšími sourozenci ve většině případů připadají staršímu sourozenci nudné a primitivní. Dle výpovědí zkoumaných rodin vyplývá, že starší dítě si na své mladší sourozence vždy najde čas. Zpravidla se jedná o takovou formu trávení volného času, kdy jsou uspokojeny potřeby všech sourozenců. Ze získaných dat plyne, že dvojčata ve všech dotazovaných rodinách tráví velké množství volného času spolu. Jedním z důvodů je fakt, že dvojčata mají ve většině případů společný pokoj. Matky s vysokoškolským vzděláním apelují, aby alespoň občas trávily dvojčata svůj volný čas odděleně. Snaží se, aby si každý sourozenec užil rodiče pouze pro sebe a vytvořil si k němu pevný vztah.

„Dvojčata jsou ještě malý na to, aby trávili volný čas.“ „A tak trávěj. Jako dobře, dost koukaj na pohádky, Frozen u nás frčí neuvěřitelným způsobem. Potom, a to se mi už na nich docela líbí, tak každá má jako preference jiných hraček a jiného stylu hraní.“

„Snažíme se, aby spolu ti naši kluci nebyly pořád, ale občas to prostě není možné. Mají společný pokoj, tak se vzájemnému kontaktu nevyhnou.“

Dvojčata spolu občas tvoří uzavřenou jednotku a nikoho mezi sebe nechtějí pustit (i když to může být nevědomky). Jsou pro sebe navzájem partákem. I starší sourozenec vyžaduje k určitým aktivitám spolčence, ve většině případů tato role připadne na některého z rodičů. Starší dítě má z vývojového hlediska jiné potřeby, než mají jeho sourozenci a vyhledává náročnější aktivity.

Většině matek přišly otázky týkající se jejich volného času velmi úsměvné. Z takové reakce se dá dedukovat, že matky rodin s dvojčaty volného času samy pro sebe mnoho nemají. Z odpovědí vyllynuly naprosto rozdílné případy. Jedna matka je ráda, pokud si na sebe najde chvíli *„alespoň jednou za čas“*. Na naprosto opačně straně je matka, která má pro sebe v průměru každý den tři hodiny a v týdnu zvládá navíc i další volnočasové aktivity sportovního charakteru. Důležitým ukazatelem volného času matek je to, co za volný čas samy považují. Dle získaných odpovědí se jedná o takový čas, který tráví mimo rodinu i zaměstnání a při kterém si odpočinou.

„Já si strašně ráda dojdu na masáž, teda pokud je čas. Tam člověk může na chvíli vypnout. V tu chvíli ho nezajímaj žádný jiný věci, žádná práce, žádný děti. Je to čas jen pro mě a tak by to asi i mělo být.“

„Připravuju se do školy, což je pro mě teda relax. Jako já tím, že jsem byla 6 let na mateřské dovolené, tak si to teďka užívám, prostě ta škola mě baví. Ale to bych taky dala do svého volného času, byť je to třeba pracovní příprava, tak mě to tak strašně moc baví, že to dělám furt, no.“

Otcové se při otázce na jejich volný čas hned rozpovídali. Většina z nich uvedla, že se ve svém osobním volném čase věnují sportu, někteří i dvakrát týdně. Nejčastěji se jedná o míčové sporty. Velmi úzce se sportem souvisí i setkávání s přáteli. Z porovnávání odpovědí matek a otců na jejich osobní volný čas vyplývá, že otcové si na sebe udělají volno více než jejich ženy. Na druhou stranu uvádí, že se snaží svým manželkám vyjít co nejvíce vstříc, aby si i ona odpočinula. Ojedinelým fenoménem v rámci odpovědí na trávení volného času rodičů byla forma jakéhosi „zájmového dovzdělávání“. Jev se objevil u rodiny vysokoškolského páru, kdy otec uvedl, že si v rámci svého večerního osobního volna pouští vzdělávací videa z přednášek. Vzhledem k faktu, že téměř všechny dotazované rodiny žijí v době i se zahradou nebo dvorkem, tráví otcové čas starostí o nemovitost.

Kategorie č. 3: Způsoby trávení volného času rodin s dvojčaty

V této kategorii se objevilo mnoho klíčových pojmů týkajících se způsobů společně tráveného volného času. Nejčastěji se opakovaly výlety a procházky. S tím úzce souvisí i pobyt v přírodě nebo sportovní aktivity. Méněkrát byly zmíněny stolní hry. Velmi zajímavou odpovědí bylo společné stravování všech členů rodiny, kdy jsou v rodině zavedeny společné víkendové snídaně, při kterých si rodina vypráví. Velmi diskutovaným tématem v rámci rozhovorů byl pojem dovolené. Každá rodina si na sebe během roku najde čas, aby společně vyrazila za dobrodružstvím.

„Co můj muž řekl, že zavedem a zavedli jsme a funguje to a já se na to těším, tak jsou víkendové snídaně, kdy si uděláme jako fakt hodně jídla, jako vajíčka, párky a takové ty věci a fakt třeba hodinu tak jako jíme a to je takový jako čas, kdy se u jídla u snídaně potkáme.“

„O víkendu se snažíme, abychom byli všichni spolu. Většinou spolu jedeme na nějaký výlet nebo si vymyslíme něco doma. Doma to většinou sklouzne k nějaký deskovce.“

„Víkendy máme teda natřískaný. Synové hrajou oba fotbal, tak trávíme hodně víkendy na hřištích. Vždycky se s manželkou střídáme, kdo veze staršího nebo mladšího. Starší je

šikovnej, tak ho stavěj ve víc kategoriích.... Dohromady všichni? Tak toho je pramálo. Jedině pak o tom víkendů navečer, když jsme všichni doma.“

Kategorie č. 4: Změny v rodině po narození dvojčat

Změna v rodinném fungování nastane pokaždé, když do rodiny přibude nový potomek. V případě, že přibudou hned 2 najednou, bude změna radikálnější. Všechny dotazované rodiny vypověděly, že pro ně bylo narození dvojčat velkým zvratem. Otec rodiny č. 2: *„museli jsme se uskromnit.“* Rodina č. 2 měla zásah do rodinného fungování narozením dvojčat o více náročné, protože dvojčata přišla na svět zrovna v době rekonstrukce celého domu.

Někteří rodiče si během rozhovoru zpětně uvědomovali situaci staršího sourozence ve chvíli, kdy do rodiny přišla dvojčata.

„Bylo toho tolik, že jsem si nestíhala všimnout jejich potřeb. Naštěstí nám hodně pomáhala moje mamka.“

„Dcera to zvládla statečně. Ze začátku na ní bylo vidět, že pro ní bráchové budou úhlavními nepřáteli, ale později si je oblíbila. A teď spolu mají hezkej vztah.“

Kategorie č. 5: Prostředí trávení volného času

Prostředí je pro způsob trávení volného času opravdu velmi podmiňující faktor. Škála míst a prostorů byla podle odpovědí opravdu široká. Zahrnovala jak přírodu, tak domov, různá sportoviště, školské instituce, kulturní instituce, hospodu, zahradu i kulturní dům. Každé prostředí je podmíněno typem volnočasové aktivity.

Kategorie č. 6: Překážky a úskalí volného času rodin s dvojčaty

Každá rodina jednou za čas narazí na nějakou překážku, kterou musí v rámci volného času překonat. Rodiny s dvojčaty jim čelí téměř každou chvíli. Překážky mohou být různého charakteru. Lišit se mohou například mírou intenzity, rozdílnou dobou trvání nebo aktuálním klimatem v rodině. Ačkoliv by se dala některá úskalí předvídat, potřeby každé rodiny jsou individuální a liší se případ od případu. Mezi překážky, které přímo ovlivňují společně trávený volný čas rodin s dvojčaty, dle odpovědí patří věk dětí, zaměstnání rodičů, finance rodiny, nemoci nebo i nezájem ze strany staršího sourozence.

„My třeba jako docela často řešíme nemoc. Když je nemocné jedno dítě, do pár dnů jsou nemocné všechny. To víte, v bytě se tomu nedá vyhnout. Tomu dítěti neuděláte žádnou karanténu, na to tady v tom bytě není místo.“

„Jak jsou malý, tak všechno pojídaj a strkaj do pusy. Když hrajeme nějakou hru, tak jsou to figurky nebo třeba i modelína. Takže tu modelínu a deskové hry hrajeme s klukem, když jdou holky spát.“

„Manžel má takové zaměstnání, že jsme rádi, když se jednou za rok dostaneme všichni spolu někde na dovolenou. Jsou období, kdy je v práci furt, to ho skoro nevidáme.“

Kategorie č. 7: Systém pomoci rodinám s dvojčaty z hlediska volného času

Během každého rozhovoru přišla řeč na prarodiče, i když na jejich přítomnost v rodině nebyla koncipována žádná otázka. Rodiny často využívají nabídky jejich pomoci, někdy i nevědomě. Některé z vybraných rodin, které žijí v rodinném domku, bydlí společně právě s prarodiči. Jejich pomoci využívají například, pokud rodič cítí potřebu věnovat se pouze jednomu z dětí, pokud rodič potřebuje doprovod dalšího dospělého k volnočasové činnosti, pokud jsou oba rodiče v práci a děti již mají po škole nebo slouží jejich prostory pro setkání širší rodiny. Druhým pomáhajícím systémem je školské zařízení, které děti navštěvují. Školy v dnešní době nabízejí široké spektrum nejrůznějších kroužků. Vzhledem k tomu, že jsou tyto aktivity pod záštitou školy, vyzvedávají si lektoři/učitelé děti bezprostředně po obědě v jídelně nebo ve školní družině. Tímto gestem rodiče ušetří spoustu času a usnadňuje řešit problémy s dopravou dětí na kroužky.

„Máme úžasný servis od našich prarodičů. Naštěstí máme babičky a dědečky z naší strany i ze strany manžela, takže pokud potřebujeme pomoc, téměř vždy nám vyhoví.“

„U nás na škole to chodí perfektně. Přihlásili jsme holky do sportovního kroužku, co maj ve škole, a je to dobrý. Učitelka si je vyzvedne ve družině a potom je tam i vrátí. Takže nám odpadla starost je vyzvedávat a dovádět na kroužek.“

Kategorie č. 8: Rezervy z hlediska volného času

Z odpovědí na otázku lze vyvodit, že rezervou v oblasti trávení volného času je množství společně tráveného volného času společně. Během rozhovoru si některé rodiny

uvědomily, že spolu všichni jako rodina tráví daleko méně času než by si představovaly. Nejvíce času spolu rodiny s dvojčaty tráví o víkendech. Je to zcela logické, protože během všedních dnů dochází rodiče do zaměstnání a děti do školských institucí. Během pracovních dní se rodiče střídají v péči o děti, ale dle odpovědí respondentů se více o děti stará matka. Otcové si v týdnu urvou více času pro své osobní potřeby (viz. kategorie č. 2).

„Společně trávený volný čas, se přiznám, že toho máme míň než bych chtěla, teda aspoň z mého pohledu, ale mám pocit, že teďka to není úplně řešitelné, znamenalo by to slevit z trávení volného času jako samostatně, což se přiznám, že se mi úplně jako nechce.“

Rodiny si uvědomují, že moderní informační technologie ve velké míře ovlivňují volný čas jak jejich, tak jejich dětí. Trend informačních technologií se dostal dle Žumárové (in Kraus, 2015) do popředí především u dospívající generace. Výpovědi dotazovaných rodin tuto tezi potvrzují. Absence mobilních telefonů, televize, internetu apod. jsou pro jejich děti nepředstavitelným jevem.

„Děti tráví čas hodně na telefonech, i když se to snažíme nějak odbourat. Holt je jiná doba, než byla za našich mladých let.“

„Syn, ten má rád techniku. Na tabletu se kouká na videa vybuchujících sopek, v pokojíčku má budík a sám vstával podle budíku. Z rádia mu hraje muzika, ráno se při ní oblíká...“ „A rád fotí. Má takovej starej telefon a pořád na něj fotí a natáčí. Docela hezký fotky z toho jsou“

6.4.2 Axiální kódování

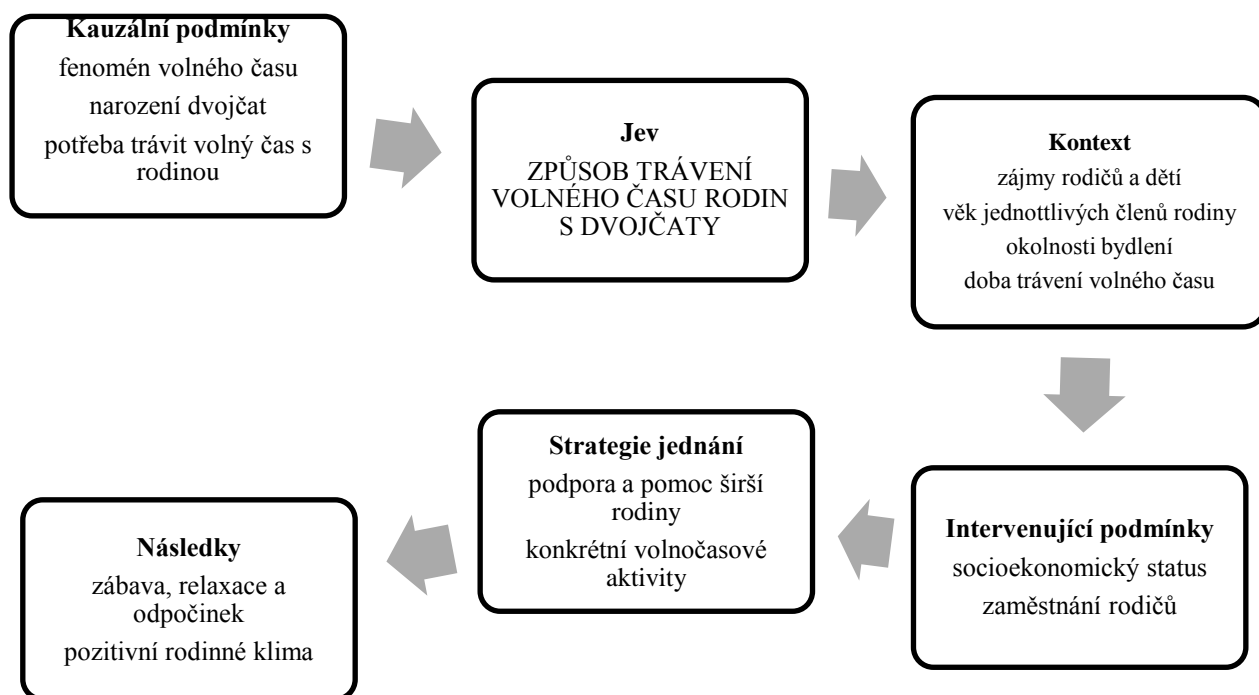
Dle Strausse a Corbinové (1999) se při axiálním kódování kompletují data novým způsobem a formují se tak nové vazby mezi kategoriemi. Vzniká tak nový pohled na sledovanou problematiku. Hendl (2016, s. 252) uvádí, že „v průběhu axiálního kódování výzkumník uvažuje příčiny a důsledky, podmínky a interakce, strategie a procesy a tvoří tak osy propojující jednotlivé kategorie. Hledá další kategorie, které spolu souvisejí.“

Axiální kódování využívá tzv. paradigmatický model, který se dle Gulové (2013, s. 47) „jeví jako návodnější a konkrétnější a současně natolik obecný, aby výzkumníkovi otevřel cestu k další analýze a nabídl prostor pro vlastní interpretaci zjištěných skutečností.“

Složky paradigmatického modelu si přiblížíme v následující tabulce dle Hendla (2016, s. 255):

Složka	Charakteristika složky
Fenomén/ jev	Nejdůležitější bod pro rozvoj teorie. Jedná se o prvek, který drží všechny ostatní pohromadě. V některých případech se jedná o sledovaný výsledek.
Kauzální podmínky	Soubor událostí a situací, které jsou příčinou jevu nebo jeho vývoji.
Kontext	Specifické hodnoty parametrů prostředí. Jedná se o skupinu podmínek, které ovlivňují strategii jednání.
Intervenující podmínky	Soubor podmínek, které narušují jak kauzální podmínky, tak samotný fenomén.
Strategie jednání	Cílené a záměrné aktivity, které odpovídají na fenomén a intervenující podmínky.
Následky	Myslí se jimi důsledky strategií jednání.

Tabulka č. 2 Charakteristika pojmů použitých v axiálním kódování dle Hendla

Obr. č. 1: Paradigmatický model (vlastní zpracování)

6.4.3 Selektivní kódování

Selektivní kódování představuje poslední fázi práce se získanými daty. Cílem je najít takovou hlavní kategorii, na kterou navazují kategorie ostatní. (Hendl, 2016)

Na základě kódování otevřeného a následně i axiálního vymezujeme jako centrální kategorii *Způsob trávení volného času rodiny s dvojčaty*. Vybraná centrální kategorie bude pomocí selektivního kódování uváděna do vztahu s vybranými kategoriemi.

Fenomén volného času

Volný čas jsme si určili jako kauzální podmínku k centrálnímu jevu. Je zcela logické, že volný čas podmiňuje způsoby jeho trávení v rodině s dvojčaty. Spolu s ním způsoby volného času podmiňují další proměnné, kterými jsou například věk, zájmy, okolnosti bydlení, které jsme si určili jako kontext.

Volný čas stále více roste na popularitě. Většina lidí si uvědomuje, co volný čas znamená, když dokáže využít jeho potenciálu.

Matka rodiny č. 3 při rozhovoru definovala volný čas jako „jednu z nejdůležitějších věcí, které je potřeba jako v životě mít a jeho míra závisí právě na počtu dětí, na tom, jak náročnou hlavně časově máte práci, ale i asi psychicky, ale taky si myslím, že to hodně záleží na tom, jak si dokážete ten čas zorganizovat. Takže ve chvíli, kdy jste dobrou manager, timemanager, tak to jako jde.“

Narození dvojčat

Dle statistik Českého statistického úřadu (2017) narůstá číslo vícečetných porodů a území naší republiky. S dvojčaty přicházíme do styku téměř každý den, jen o tom nemusíme vědomě vědět. Některá jsou od sebe nerozeznání, jiná odlišíme ihned. S příchodem dvojčat do rodiny nastává pro stávající rodiny zásadní změna ve fungování. Nejlépe vystihuje situaci výrok maminky z rodiny č. 3: „Před narozením dvojčat to byl úplně jiný svět.“ Dále dodává, že po narození dvojčat už nebyl prostor na aktivity, které dříve vykonávali: „Herní večery dřív byly dvakrát třikrát do týdne...“. Matka č. 4 uvádí, že „po narození kluků nebyl čas vůbec na nic“. Péče o dvojčata je rodiče náročnější, než péče o jedno dítě. Rodiče čelí dvojnásobnému výdeji energie, času, trpělivosti i financí v průběhu vývoje a dospívání dvojčat. Rodiny tyto faktory většinou berou v potaz v ohledu trávení svého volného času. Dokládá to výpověď matky č. 5: „Když jsme s manželem už unavení, volíme nějakou klidnější společnou aktivitu. Třeba film...“

Nejvíce pociťuje znatelnou změnu starší sourozenec. Do té doby byl středem pozornosti svých rodičů a najednou se musí o rodiče dělit hned se dvěma rivaly. Matky si jsou tohoto jevu vědomy. Na výpovědi matky č. 4 si můžeme ukázat tento úkaz z jejího pohledu: „...nastaly chvíle, kdy jste sama a máte najednou tři děti a jenom dvě ruce. Z určitých důvodů jsem potřebovala držet kluky, každého v jedné ruce a pro dceru mi chyběla ruka. Bylo na ní vidět, že by se mě taky chtěla chytout a v tu chvíli byla uražená. Měla jsem pocit, že si to u ní budu muset dlouho žehlit.“ Maminka zde přesně popsala modelovou situaci cestování nejen v MHD, návštěvu lékaře, nákupy apod. Dále uvádí, že jsou děti neustále v přesile.

Potřeba trávit volný čas s rodinou

Potřeba trávit čas s rodinou také ovlivňuje způsob trávení volného času. Pokud členové rodiny tuto potřebu necítí, tráví si každý člen volný čas individuálně. Hlavní roli ke společně trávenému volnému času mají přístupy matky a otce. Na základě výpovědí z rozhovorů vyplynula skutečnost, že trávit volný čas pohromadě jako rodina si přejí spíše matky než otec. Otcové si přejí během pracovního víkendu trávit více času sami pro sebe, a to z důvodu, aby si lépe odpočinuli od práce. Co se dětí týče, má každé z nich potřebu naplňovat svůj volný čas svými zájmy a záliby. Během rozhovoru s rodinou č. 1 vyplynulo, že starší dcera v určitých situacích nepociťuje potřebu trávit volný čas s ostatními příslušníky nukleární rodiny. Dle slov otce si potřebuje od svých sourozenců a rodičů odpočinout. Tento čas většinou tráví u prarodičů.

Zájmy rodičů a dětí

Zájmy všech členů rodiny velkou mírou ovlivňují způsoby trávení volného času celé rodiny. V našem výzkumném šetření jsme si určili zájmy jako kontext. Zájmy všech členů rodiny dozajista patří mezi specifické hodnoty prostředí rodiny. Velký vliv mají z počátku zájmy rodičů. Jsou první proměnnou, která ovlivňuje zhodnocování volného času. Během vývoje si děti samy nacházejí své zájmy. Je velmi zajímavé, že většina společnosti předpokládá stejné zájmy obou dvojčat. Náš výzkum poukazuje na to, že dvojčata mohou mít stejné zájmy, ale alespoň v jednom se odlišují. V tomto případě velmi záleží na pohlaví dvojčat. Pokud jsou dvojčata každé jiného pohlaví, mají jiné zájmy. Příkladem mohou být rodiny č. 1 a 2. V těchto dvou rodinách se hlavními zájmy dvojčat chlapců stal sport. V rodině č. 1 se jedná o běh, v rodině č. 2 o fotbal a florbal. Dvojčata děvčat preferují více kreativní a tvořivé činnosti. Pokud se jedná o dvojčata stejného pohlaví, i v tomto případě se může

jednat o zájmové rozdílnosti. Matka rodiny č. 3 uvádí, že zpozorovala rozdíly v preferenci různých hraček i přes nízký věk jejich dcer.

Dle odpovědí rodičů spolu tráví starší sourozenec i dvojčata určité procento svého volného času. Více tomu tak je u rodin s nižším věkovým rozdílem dětí. Nejvíce času spolu tráví především děti rodiny č. 4, a to z důvodu společného dětského pokoje. Hledají si tak společné zájmy, kterými by svůj volný čas naplnily.

Společné trávení volného času celé rodiny se nese v duchu kompromisu zájmů všech jejích členů. Na základě výpovědi matky č. 5 se rodina snaží hledat takové způsoby volného času, aby si každý přišel na své.

Věk jednotlivých členů rodiny

Věk má ve způsobu trávení volného času celé rodiny bezprostřední vliv. Pojí se s ním i další proměnné, kterými jsou společně trávený volný čas, zájmy jednotlivých členů rodiny nebo prostory, kde ke zhodnocování volného času rodiny dochází. V následující tabulce si připomeneme stáří jednotlivých členů vybraných rodin.

	Věk otce	Věk matky	Věk staršího sourozence	Věk dvojčat
Rodina č. 1	39 let	37 let	10 let	8 let
Rodina č. 2	55 let	42 let	13 let	8 let
Rodina č. 3	33 let	32 let	5 let	2,5 let
Rodina č. 4	38 let	36 let	8 let	5 let
Rodina č. 5	40 let	40 let	11 let	7 let

Tabulka č. 3 Věkové rozložení vybraných rodin s dvojčaty

Z tabulky lze vyčíst, že rodina č. 2 má rozdíl mezi sourozenci nejvyšší, a to 5 let. Na způsobu trávení volného času to dle výpovědi rodičů vliv nemá. Navíc mají děti společné zájmy, což napomáhá společnému trávení volného času. I přes věkový rozdíl jsou si děti schopné najít aktivity, které uspokojují jak mladší, tak i staršího sourozence. Na to poukazuje výpověď otce, který uvádí, že starší sourozenec vymýšlí pro ty mladší různé soutěže a hry. Ve smyslu trávení volného času celé rodiny pohromadě nehraje v této rodině velkou roli ani

vysoký věkový rozdíl mezi nejstarším a nejmladším členem rodiny. Dle slov otce si vždy najdou společnou cestu, jak si společný čas zpříjemnit.

Rodiče č. 3 uvedli, že věk dvojčat je limituje ve společně tráveném času. Tvrdí, že na některé aktivity jsou dcery ještě moc malé a jejich společný čas omezují i faktory spojené s jejich vývojem. Dobrým příkladem je odpolední spánek. Na druhou stranu tak vzniká prostor, kdy se věnovat výhradně staršímu sourozenci, aby si i on dokázal rodiče užít jen pro sebe.

Okolnosti bydlení

Pro lepší uvědomění byla sestavena tabulka popisující okolnosti bydlení vybraných rodin s dvojčaty. Na začátku byly respondentům položeny otázky týkající se bližší charakteristiky rodiny, přičemž zahrnovaly i otázky na způsob bydlení. Lepšího upřesnění byly položeny i doplňující otázky, aby byla charakteristika co nejpřesnější. V případě výběru města byla rodičům položena otázka, zda se jejich bydliště nachází spíše na okraji města či v centru. V případě odpovědi, že jako rodina bydlí v domě, následovala otázka, zda mají u domu i zahradu. V následující tabulce si můžeme prohlédnout odpovědi respondentů.

	Město nebo vesnice?	Město – okraj nebo centrum?	Byt nebo dům?	Dům – se zahradou nebo bez ní?
Rodina č. 1	Město	okraj	dům	zahrada
Rodina č. 2	Vesnice	—	dům	—
Rodina č. 3	Město	okraj	dům	zahrada
Rodina č. 4	Město	okraj	byt	—
Rodina č. 5	Vesnice	—	dům	zahrada

Tabulka č. 4 Způsob bydlení vybraných rodin s dvojčaty

Jak můžeme vidět, většina dotazovaných rodin bydlí v domě i se zahradou. V případě rodiny č. 2 se nejedná o zahradu, ale dle slov otce o „*takovej dvoreček, ono to není nic velikýho.*“ Všechny rodiny žijící v domku uvedly, že mají pozemek oplocený. Pouze jedna rodina z dotazovaných bydlí v bytě. Z tabulky je možné vyčíst, že pokud rodina žije ve městě, vybrala si pro svůj život okrajovou část. Žádná z dotazovaných rodin nebydlí v centru města. Oba tyto faktory velmi významně ovlivňují způsob trávení volného času celé rodiny. Způsob trávení volného času rodiny žijící v bytě se bude lišit od způsobu trávení volného času rodiny

žijící v domku se zahradou. Protože v bytě žije pouze jedna z dotazovaných rodin, budeme k ní vztahovat problémy trávení volného času v důsledku její ojedinelosti. Matka rodiny č. 4 uvádí, že bydlet v bytě se třemi dětmi není jednoduché. Byt je poměrně malý a nedisponuje takovými prostory, kde by měl každý člen domácnosti klid. „*Navíc mají všichni tři společný pokoj. Uznějte sama, že to není ideální. Tři děti v jedné místnosti, no, není to jednoduché.*“ Na rozdíl od této rodiny mají ty ostatní možnost rozdělit děti do pokojíčků. Zajímavé je, že každá rodina má toto rozdělení jiné. Rodina č. 1 má v prvním pokoji starší děvče a s ní i její mladší sestru z dvojčat. Druhé dvojče chlapce má samostatný pokoj. Rodina č. 2 má pro každé dítě vlastní pokoj. Rodina č. 3 má v jednom pokoji staršího syna a v pokoji druhém dvojčata. O rodině č. 4 již víme, že má všechny tři děti v jednom pokoji. Rodina č. 5 má také v jednom pokoji starší dceru a ve druhém obě mladší.

V důsledku stylu bydlení nevlastní rodina č. 4 zahradu nebo dvorek, na kterém by trávila svůj volný čas. Společný čas je tak nucena trávit vzhledem k věku mladších sourozenců doma nebo u příbuzných.

Doba trávení volného času

V tomto případě se dobou trávení myslí čas, ve kterém spolu rodina tráví nejvíce volného času během týdne. Všechny dotazované rodiny se shodují, že na sebe mají nejvíce volného času o víkend, kdy rodiče nemusí do zaměstnání a děti do školy či školky. Toto se úplně netýká rodiny č. 5, kdy maminka pracuje jako zdravotní sestřička (více viz „Zaměstnání rodičů a socioekonomický status“).

Ani jedna z otázek v rozhovoru nesměřovala pojem dovolené, ale každá rodina se k ní vyjádřila. Z toho lze soudit, že dovolená je jedním z nejdůležitějších forem společného trávení volného času rodiny pohromadě. Je to pro ně období, kdy mají čas jen a pouze na sebe a nemusí do zaměstnání nebo do školy. Všechny ostatní myšlenky jdou stranou.

Zaměstnání rodičů a socioekonomický status

Zaměstnání rodičů velmi ovlivňuje způsob, jakým budou rodiny s dvojčaty volný čas trávit. Některá zaměstnání jsou více či méně časově náročná. V tabulce si přehledně ukážeme zaměstnání vybraných rodičů.

	Zaměstnání otce	Zaměstnání matky
Rodina č. 1	dělník ve stavební firmě	uklízečka v MŠ
Rodina č. 2	zámečnick	archivářka
Rodina č. 3	podnikatel	učitelka na ZŠ
Rodina č. 4	automechanik	Prodavačka
Rodina č. 5	účetní	zdravotní sestřička

Tabulka č. 5 Zaměstnání rodičů vybraných rodin s dvojčaty

Hned na první rodině si můžeme ukázat problematiku volného času rodiny z pohledu zaměstnání jednoho rodiče. V tomto případě se jedná o otce. Dělník ve stavební firmě bývá poměrně často vyslán na montáže a stavby mimo město jeho bydliště. Z jeho osobního času se mu tak odečítá i čas, který stráví dopravou na místo výkonu práce. Matka rodiny č. 1 si stěžovala, že je velmi složité domluvit si dovolenou pro celou rodinu, a to hlavně v létě, kdy je manžel na stavbách.

I rodina č. 5 se potýká s problémem skloubení volného času celé rodiny a zaměstnání. Maminka má jako zdravotní sestřička trojsměnný provoz, ve kterém střídá ranní, odpolední a noční směny. V rozhovoru uvedla, že když byla dvojčata mladší, vycházely ji kolegyně v práci vstříc a směny si s ní prohazovaly. V současné době už tomu tolik není. Hodnota společně tráveného času tak pro rodinu vzrostla, protože je ho velmi málo.

Na opačné straně stojí rodina č. 3. Matka je učitelka základní školy, tak má zpravidla po pracovní době během odpoledne. Její manžel, podnikatel, má pracovní docházku volnější. Jako majitel firmy není vázán pevně danou pracovní dobou, popřípadě může využít služeb homeofficu. Volného času na sebe i na celou rodinu tak mají dostatek. Termín dovolené si mohou vybrat, jaký chtějí.

Se zaměstnáním rodičů souvisí i termín socioekonomického statusu. V tomto případě budeme na tento pojem nahlížet ze sociologického pohledu dle Průchy (2013, s. 273), který uvádí, že socioekonomický status je „*postavení jedince nebo skupiny v ekonomické a sociální struktuře společnosti, které vyplývá z přístupu k ekonomickým zdrojům (tj. kapitálu a výrobním prostředkům) a které ovlivňuje sociální status, životní styl a vzdělávací dráhu jedince.*“

Z důvodu fyzického a psychického zatížení byla matka z rodiny č. 2 donucena opustit vysoko postavenou pracovní pozici v předchozím zaměstnání. Její nynější práce je na naprosto jiné úrovni. Socioekonomický status rodiny tedy z tohoto důvodu klesl. Zúžil se tak i finanční příjem rodiny. I přes tyto problémy v rodině se rodiče stále snaží udržet volnočasové aktivity ve stejné míře, jako tomu bylo doposud.

Na základě zaměstnání obou rodičů a dosaženého stupně vzdělání si nyní porovnáme rodiny z hlediska socioekonomického statusu. V závorce bude uveden zaměstnanecký poměr i stupeň vzdělání obou rodičů). Nejnižší úroveň socioekonomického statusu má rodina č. 1 (dělník stavební firmy, vyučen; uklízečka v MŠ, vyučena). Následuje rodina č. 2 (zámečník, vyučen; archivářka, středoškolské), rodina č. 4 (automechanik, středoškolské; prodavačka, středoškolské) a rodina č. 5 (účetní, středoškolské; zdravotní sestřička, vysokoškolské). Nejvyšší úroveň socioekonomického statusu z vybraných rodin má rodina č. 3 (podnikatel, vysokoškolské; učitelka v ZŠ, vysokoškolské).

Podpora a pomoc širší rodiny

Během rozhovorů vyplynulo, že dvě z dotazovaných rodin žijí v domě společně s prarodiči. Jedna rodina má prarodiče v těsné blízkosti bydliště, jedna ve stejném městě a poslední rodina za prarodiči dojíždí do vedlejší obce. Všechny rodiny uvedly, že jim jejich širší rodina během prvních let velmi pomohla. Prarodiče pomáhali se starším sourozencem, když byli rodiče zaneprázdněni péčí o dvojčata. Navíc jsou prarodiče do výchovy svých vnoučat zapojeni stále. Důkazem je výpověď otce rodiny č. 1: *„Starší dcera už nechodí do družiny a tak prvním rokem chodí ze školy sama domů. Protože bydlíme v domě s našima, chodí po škole k nim. Buďto si tam dělá úkoly nebo si u nich hraje.“* Tezi potvrzuje i matka z rodiny č. 3: *„Máme úžasný servis od našich prarodičů. Naštěstí máme babičky a dědečky z naší strany i ze strany manžela, takže pokud potřebujeme pomoc, téměř vždy nám vyhoví.“* Rodina č. 5 uvádí, že i když žijí prarodiče ve vedlejší vesnici, vždy si našli čas, aby pomohli.

Zábava, relaxace a odpočinek

Zábava, relaxace a odpočinek jsou jednou z funkcí rodiny. Zároveň se jedná o funkce volného času dle Šeráka (2009). V tomto případě se nám tento jev patřičně shoduje. Volný čas stojí na základech dobrovolnosti a zájmu. Do volnočasových aktivit by neměl být nikdo nucen. Svoboda volby je jedním z nejdůležitějších prvků výchovy ve volném čase.

Otec rodiny č. 1 na otázku o představách volného času pro své děti reagoval *„hlavně aby se bavily“*. To dokazuje, že volný čas by měl být právě také o zábavě.

Pozitivní rodinné klima

Rodina je dle Heluse (2015) pro své členy prostředím, kde se mohou svěřit a kde by se jim mělo dostat podpory a pomoci. V situacích životní bezradnosti je pro ně bezpečným útočištěm. Aby vše v rodině správně fungovalo, je velmi důležité, aby v rodině převládalo pozitivní rodinné klima.

Následky v podobě zábavy, relaxace odpočinku a pozitivního rodinného klima spolu velmi úzce souvisí. Pokud si rodiče a děti během společného trávení volného času dostatečně odpočinou, bude jejich nálada lepší a klima v rodině bude přívětivé.

7 Diskuse

Cílem praktické části bylo objasnit způsob trávení volného času rodin s dvojčaty, a to i z hlediska jednotlivých členů rodiny. Jako vhodná metoda sběru dat byl vyhodnocen rozhovor s rodinami. Během rozhovoru jsme se drželi předem připravené struktury otázek, v případě potřeby reagovali doplňujícími otázkami nebo v případě nepochopení byla otázka položena jiným způsobem. Pro zpracování dat byla vybrána metoda zakotvené teorie, která využívá metody kódování. Během otevřeného kódování byly zaznamenány tzv. „kódy“, které byly seskládány do jednotlivých kategorií. Následně byly kategorie v rámci axiálního kódování opět seskládány a vnikl nám tam paradigmatický model, se kterým se pracovalo v poslední fázi, tedy kódování selektivním. Výzkumu se účastnilo 5 rodin Královéhradeckého kraje, které splňovali podmínky cílové skupiny.

Na začátku byly stanovené výzkumné otázky. První z nich se ptá, jakým způsobem tráví rodiny s dvojčaty volný čas pohromadě. Na základě odpovědí z rozhovorů jsme se dozvěděli, že rodiny s dvojčaty nejčastěji tráví volný čas na výletech nebo sportovní aktivitou. Nejčastěji se jedná o procházky, cyklovýlety, společné bruslení nebo lyžování. Druhým velkým fenoménem společného trávení volného času je dovolená. Každá z dotazovaných rodin alespoň jednou ročně tráví dovolenou dohromady. Najít společný termín ale není tak lehké. Důvodem je vytíženost v zaměstnání.

Druhou výzkumnou otázkou je způsob, jakým tráví volný čas jednotliví členové rodiny. Možnosti a způsoby v trávení volného času se liší na základě věku, pohlaví a zájmů jednotlivých členů rodiny. Nejčastější volnočasovou aktivitou jak mezi dětmi, tak mezi dospělými je sport. Děti pak častěji dochází do kroužků s tvořivými a kreativními činnostmi. Mezi dospělými se ve způsobech trávení objevuje kromě sportu i posezení s přáteli, wellness nebo kultura. Zatímco děti upřednostňují spíše aktivní provozování sportu, jejich rodiče zhodnocují volný čas i pasivním sportováním. Příkladem si uvedeme matku rodiny č. 2, která s velkou oblibou chodí fandit na zápasy krajského hokejového týmu.

Třetí výzkumná otázka zní: Jaké rozdíly nastaly ve způsobu trávení volného času po narození dvojčat? Většina respondentů uvedla, že pocítili velké změny po narození dvojčat. Maminka rodiny č. 3 popisuje, že před narozením dvojčat to byl úplně jiný svět. Aktivitu, které vykonávali dřív, už nebyly z časových a fyzických možností realizovatelné. Rozdíl byl především v tom, že do rodiny přibyli další dva členové a péče o ně byla časově daleko náročnější.

Další výzkumná otázka se ptá na překážky, které omezují společně trávený volný čas pohromadě. Z odpovědí respondentů vyplynulo, že největší překážkou je malé množství volného času z důvodu zaměstnání. Rodina č. 5 musí řešit volný čas rodiny na základě směn maminky, která pracuje jako zdravotní sestřička. Další proměnnou, která ovlivňuje způsoby trávení volného času rodin s dvojčaty je věk.

Závěr

Diplomová práce se zabývala tématem o problematice volného času rodin s dvojčaty. Cílovou skupinu jsme blíže specifikovali podmínkou staršího sourozence. Výběr tématu diplomové práce byl podmíněn přímou zkušeností z rodiny.

Hlavním cílem práce je zhodnotit problémové oblasti ve způsobu volného času vybraných rodin s dvojčaty a vymezit systém pomoci z hlediska volného času.

Díličními cíli pro teoretickou část je charakteristika rodiny s dvojčaty, popsání vybraných znevýhodnění rodin s dvojčaty, popsání volného času z hlediska rodin s dvojčaty a jejich jednotlivých členů a objasnit přínos práce Centra pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty. Tato témata byla nosnými pilíři teoretické části. Hned z kraje uvádíme definice rodin i dvojčat, na jejichž základě vyvozujeme charakteristiku rodin s dvojčaty. Dále popisujeme funkce rodiny, na jejich základě charakterizujeme znevýhodnění rodin s dvojčaty. Předpokládáme, že rodiny s dvojčaty mají některé funkce rodiny narušeny, a z toho důvodu jsou znevýhodněny nejen ve sféře volného času. Na volný čas můžeme pohlížet buď z negativního nebo pozitivního pojetí (Žumárová in Kraus, 2015). Toto dělení je důležité, pokud nahlížíme na volný čas z pohledu dětí nebo dospělých. Dospělí jedinci vnímají volný čas jako zbytek denní doby, kdy nemají pracovní nebo jiné povinnosti. Jedná se tedy o negativní pojetí. Volný čas dospělých má jiná specifika, než volný čas dětí. V obou případech se však jedná o dobrovolnou zájmovou činnost. Poslední kapitolou teoretické části je o organizacích, které se snaží pomáhat rodinám s dvojčaty. Jsou jimi Centrum pomoci rodinám s dvojčaty a vícerčaty v Praze a Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty v Olomouci. Obě tyto instituce mají velmi podobné cíle i spektrum nabízených aktivit. Mezi nejčastější patří předporodní kurzy, laktační poradenství nebo bazary. Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty navíc zařadilo do svého repertoáru i projekt „Asistent do rodiny s dvojčaty a vícerčaty“, který spočíval v práci dobrovolníků, kteří docházeli do vybraných rodin a pomáhali matce s nelehkými situacemi.

Tématem praktické části je kvalitativní výzkum. Ten se zabývá postoji, pocity a subjektivním vnímáním osob a napomáhá tak lépe proniknout do hloubky dané problematiky (Hendl, 2016). Pro sběr dat jsme si zvolili metodu rozhovoru, během které je možné pokládat doplňující otázky, díky kterým bude problematice více porozuměno. Otázky jsme strukturovali do šesti tematických okruhů, kterými jsou rodina, volný čas, způsob trávení volného času, časová dotace, lokace a překážky v trávení volného času. Pro analýzu

získaných dat byla zvolena metoda zakotvené teorie, která využívá techniky trojího kódování – otevřeného, axiálního a selektivního.

Dílčími cíli pro praktickou část bylo objasnit způsob trávení volného času rodin s dvojčaty a jejich jednotlivých členů, objasnit změnu ve způsobu trávení volného času rodiny po narození dvojčat, specifikovat změnu ve způsobu trávení volného času staršího sourozence po narození dvojčat a charakterizovat překážky, které brání společně trávenému volnému času rodin s dvojčaty. Rodiny s dvojčaty tráví svůj volný čas z velké části stejným způsobem. Ve většině případů se snaží trávit volný čas v přírodě nebo ho vyplnit sportovní aktivitou. Oblíbené sporty jsou mezi rodiny s dvojčaty cyklistika, chůze nebo lyžování. Způsoby trávení volného času jednotlivých členů rodiny závisí na jejich věku a pohlaví. Mezi dětmi dominuje sport a kreativní činnosti. V tomto případě nezáleží, zda se jedná o staršího sourozence nebo mladší dvojčata. Změna v trávení volného času sourozence je založena především na pocitu „vyloučení“ z rodiny. Dítě si připadá ostrčené, a to především z důvodu nedostatečné péče rodičů, kteří se musí věnovat dvojčatům. Tento úkaz si ukážeme na výpovědi matky rodiny č. 4.: *„...nastaly chvíle, kdy jste sama a máte najednou tři děti a jenom dvě ruce. Z určitých důvodů jsem potřebovala držet kluky, každého v jedné ruce a pro dceru mi chyběla ruka. Bylo na ní vidět, že by se mě taky chtěla chytnout a v tu chvíli byla uražená. Měla jsem pocit, že si to u ní budu muset dlouho žehlit.“*

Zajímavým zjištěním během psaní této práce bylo zjištění, že pro vybranou problematiku ohledně volného času je vhodnější literatura sociologická než literatura pedagogická.

Přínosem této diplomové práce je bližší informovanost společnosti o problematice rodin s dvojčaty z hlediska volného času.

Použité zdroje

Monografie

BENDL, Stanislav. *Vychovatelství: učebnice teoretických základů oboru*. Praha: Grada, 2015, 306 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4248-9.

COOPEROVÁ, Carol a Katy HYMASSOVÁ. *Dvojčata*. Praha: Ikar, 2012, 128 s. ISBN 978-80-249-2102-0.

DUFFKOVÁ, Jana, Lukáš URBAN a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 237 s. ISBN 978-80-7380-123-6.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010, 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

GULOVÁ, Lenka a Radim ŠÍP. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada, 2013, 245 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4368-4.

HÁJEK, Bedřich. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. Praha: Portál, 2008, 240 s. ISBN 978-80-7367-473-1.

HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 3. akt. vyd. Praha: Portál, 2015, 776 s. ISBN 978-80-262-0873-0.

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2. přep. vyd. Praha: Grada, 2015, 400 s. ISBN 978-80-247-4674-6.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0.

KOSTELECKÝ, Jiří, Tomáš LEBEDA, Hana MAŘÍKOVÁ a Markéta ŠKODOVÁ. *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe*. Praha: slon, 2010, 446 s. ISBN 978-80-7419-025-4.

KRÁTKÁ, Jana. *Aktuální otázky teorie výchovy: Teoretická východiska, výzkumné nálezy a závěry pro praxi*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2011, 144 s. ISBN 978-80-210-5727-2.

- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika voľného času: výchova v čase mimo vyučovania v pedagogickej teórii a v praxi*. Bratislava: Vydavateľstvo UK, 2004, 307 s. ISBN 80-223-1930-9.
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2014, 215 s. ISBN 978-80-262-0643-9.
- KRAUS, Blahoslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015, 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.
- MATEJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 223 s. ISBN 80-04-25236-2.
- MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002, 207 s. ISBN 80-7178-624-1.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, 323 s. ISBN 978-80-86429-87-8.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo využívání a zařízení volného času*. 4. akt. vyd. Praha: Portál, 2008, 224 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
- PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7. aktual. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013, 400 s. ISBN 978-80-262-0403-9.
- RULÍKOVÁ, Klára. *Dvojčata: péče o děti, jejich zdravý vývoj a výchova*. Brno: Computer Press, 2008, 176 s. ISBN 978-80-251-2113-9.
- SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012, 225 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3850-5.
- SLEPIČKOVÁ, Irena. *Sport a volný čas: vybrané kapitoly*. 2. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2005, 115 s. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-1039-6.

STRAUSS, Anselm a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VÁŽANSKÝ, Mojmír a Vladimír SMÉKAL. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995, 176 s. ISBN 80-901737-9-9.

VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. *Co nevíte o dvojčatech*. Praha: Portál, 2009, 168 s. ISBN 978-80-7367-613-1.

VÍTKOVÁ RULÍKOVÁ, Klára. *Dvojčata*. 2. rozšířené vydání. Brno: CPress, 2016, 192 s. ISBN 978-80-264-1346-2.

Články

LEONARD Linda G. and DENTON Jane. *Preparation for parenting multiple birth children*. Early Human Development, 2006, 82, s. 371 – 378.

Internetové zdroje

Centrum pomoci rodinám s vícčaty. *O nás* [online]. 2010 [cit. 11. 6. 2018]. Dostupné z: http://www.dvojcata.org/o_centru

Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícčaty. *Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícčaty* [online]. 2018 [cit. 11. 11. 2018]. Dostupné z: <http://www.dvojcata.net/>

Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícčaty. *Deklarace práv a potřeb dvojčat a vícčat* [online]. 2018 [cit. 2. 12. 2018]. Dostupné z: <http://www.dvojcata.net/90/deklarace-prav-a-potreb-dvojcat-a-vicercat>

Česká správa sociálního zabezpečení. *Peněžitá pomoc v mateřství* [online]. 2017 [cit. 2018-11-08]. Dostupné z: <https://www.cssz.cz/cz/nemocenske-pojisteni/davky/penezita-pomoc-v-materstvi.htm>

Český statistický úřad. Demografická příručka – 2016. Český statistický úřad [online]. 2017 [cit. 2018-10-26]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2016>

FIERRO, Pamela Prindle. *Hardest things about having twins*. Verywellfamily [online]. 2018 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: <https://www.verywellfamily.com/hardest-things-about-having-twins-2447101>

FIERRO, Pamela Prindle. *Things that are harder for parents with twins*. Verywellfamily [online]. 2017 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: <https://www.verywellfamily.com/things-that-are-harder-for-parents-with-twins-2447097>

FIERRO, Pamela Prindle. *Worst things about having twins*. Verywellfamily [online]. 2018 [cit. 2018-11-26]. Dostupné z: <https://www.verywellfamily.com/worst-things-about-twin-pregnancy-2447303>

MALMSTROM, Patricia. *Twin fathers need help too*. Twin services [online]. 2006 [cit. 2018-11-30]. Dostupné z <http://www.twinservices.org/articles/fathers.html>

MALMSTROM, Patricia. *Staying sane under twin stress*. Twin services [online]. 2006 [cit. 2018-11-30]. Dostupné z: <http://www.twinservices.org/articles/stayingsane.html>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Rodičovský příspěvek* [online]. 2018 [cit. 2018-12-08]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp

Akademické práce

JEMELKOVÁ, Adriana. *Projekt Asistent do rodiny s dvojčaty a vícerčaty*. Kroměříž, 2015. Absolventská práce. Vyšší odborná škola pedagogická a sociální v Kroměříži.

Ostatní

Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty. *Výroční zpráva 2017: Centrum pro rodiny s dvojčaty a vícerčaty*. 1. vyd., 2018.

Seznam použitých zkratk

ICOMBO – Mezinárodní rada organizací pro vícečetné porody

IVT – in vitro fertilizace

MŠ – mateřská škola

PPM – peněžitá pomoc v mateřství

RP – rodičovský příspěvek

SITS – Mezinárodní společnost pro výzkum dvojčat

ZŠ – základní škola

Seznam tabulek

<i>Tabulka č. 1 Bližší charakteristika respondentů</i>	36
<i>Tabulka č. 2 Charakteristika pojmů použitých v axiálním kódování dle Hendla</i>	46
<i>Tabulka č. 3 Věkové rozložení vybraných rodin s dvojčaty.....</i>	49
<i>Tabulka č. 4 Způsob bydlení vybraných rodin s dvojčaty</i>	50
<i>Tabulka č. 5 Zaměstnání rodičů vybraných rodin s dvojčaty.....</i>	52

Seznam obrázků

<i>Obr. č. 1: Paradigmatický model (vlastní zpracování)</i>	46
---	----

Seznam příloh

Příloha č. 1: Deklarace práv a potřeb dvojčat a vícčetat	67
--	----

Deklarace práv a potřeb dvojčat a vícерčat

přijata

**Mezinárodní radou organizací pro vícečetné porody
(International Council of Multiple Birth Organizations)**

a

**Mezinárodní společnosti pro výzkum dvojčat
(International Society for Twin Studies)**

v květnu 1995

aktualizována Mezinárodní radou organizací pro vícečetné porody na 13. Mezinárodním kongresu pro výzkum dvojčat v Soulu, Jižní Korea, 5. června 2010

Úvod: Posláním Mezinárodní rady organizací pro vícečetné porody (ICOMBO) a Mezinárodní společnosti pro výzkum dvojčat (ISTS) je zvýšit povědomí o zvláštních potřebách vícečetných novorozenců, dětí a dospělých. Zástupci mnoha národů Mezinárodní rady (ICOMBO) vytvořili tuto Deklaraci práv a potřeb dvojčat a vícерčat jako mezník, podle kterého lze hodnotit a podporovat rozvoj prostředků k uspokojení jejich zvláštních potřeb.

Deklarace práv

I.

Jelikož v některých zemích mýty a předsudky o původu vícерčat vyústily v kulturně podmíněné vyobcovávání a/nebo zabíjení novorozeňat vícерčat: Mají vícерčata a jejich rodiny plné právo být chráněni zákonem a osvobozeni od jakékoli diskriminace.

II.

Početí vícерčat a péče o ně zvyšují zdravotní a psychosociální rizika rodinných příslušníků a vzhledem k tomu, že dědičné faktory, léky na neplodnost a umělá oplodnění zvyšují počet mnohonásobných těhotenství, proto:

A. Jedinci, nebo páry, které plánují založit rodinu a/nebo chtějí podstoupit léčbu neplodnosti, mají právo na informace a poučení:

1. o příčinách, které mají vliv na početí vícерčat
2. na informace o doprovodných rizicích a léčebných postupech v těhotenství
3. o rizicích, která mohou postihnout jedno, více, nebo všechny plody/děti
4. na údaje týkající se rodičovství v případě narození vícерčat
5. o možnosti redukce vícečetného těhotenství a s tím spojenými riziky a silnými emocionálními následky.

B. Léčba neplodnosti by měla směřovat k předcházení vícečetného těhotenství, obzvláště mnohočetného těhotenství.

C. Lékaři léčící neplodnost by měli zveřejňovat počet jimi zprostředkovaných vícečetných těhotenství, a to jak úmyslných, tak i náhodných.

III.

U plodů stejného pohlaví z vícečetného těhotenství nelze podle jejich vzhledu spolehlivě určit, zda pocházejí z jednoho vajíčka, které se rozdělilo po oplození (monozygizita) či z více oplozených vajíček (multizygizita) a vzhledem k tomu, že

1. dědičnost početí dvojvaječných dvojčat zvyšuje pravděpodobnost vícečetných těhotenství;
2. podobná biologie a dědičnost jednovaječných dvojčat či vícerčat významně ovlivňuje podobnost jejich vývoje;
3. jednovaječná dvojčata či vícerčata jsou optimálními vzájemnými dárci krve, orgánů a kmenových buněk získaných z pupeční šňůry
4. při porodu jsou optimální podmínky k určení, zda jsou dvojčata či vícerčata jednovaječná či dvoj a vícevaječná, podle způsobu uložení placenty:
 - A) Rodiče mají právo dozvědět se na základě informací o placentě, získaných při porodu, zda jejich dvojčata (vícerčata) pocházejí z jednoho, dvou nebo více oplozených vajíček (zygizita).
 - B) Starší dvojčata (vícerčata) stejného pohlaví, u kterých není zygizita dosud určena, mají právo nechat si zygizitu testovat. Zápis do registru vícerčat by měl být ze strany vícerčat zcela dobrovolný.
 - C) Zygizita by měla být respektována jako jakákoli jiná lidská odlišnost a má nárok na právo utajení.

IV.

Během 2. světové války byla dvojčata uvězněna v nacistických koncentračních táborech a násilím přinucena k pokusům, které způsobily nemoc nebo smrt, proto:

Jakýkoli výzkum prováděný na vícerčatech nesmí být uskutečněn bez souhlasu a poučení vícerčat nebo jejich rodičů a musí být v souladu s mezinárodními etickými zákony platnými pro pokusy na lidech.

V.

Špatná dokumentace, nevšímavost a nekoncepčnost ohledně vícerčat a vícečetných porodů zvyšuje riziko špatné diagnózy a/nebo nevhodného léčebného postupu, proto:

- A) Záznamy o narození, perinatální a dětské smrti vícerčat a dále záznamy o narození jedináčků, kteří byli původně součástí vícečetného těhotenství, musí být přesné.
- B) Těhotné ženy, rodiče a vícerčata mají právo na péči odborníků, kteří jsou vzdělaní v oblasti kojení vícerčat a/nebo jejich zvláštních celoživotních potřeb.

VI.

Vzhledem k tomu, že těsné pouto mezi vícečetnými sourozenci je nezbytným aspektem jejich normálního vývoje:

Vícečetní sourozenci mají právo být umístěni společně v náhradních rodinách, adoptivních rodinách nebo být společně umístěni do opatrovnictví či do vzdělávacího zařízení.

VII.

Protože s vícečetnými sourozenci bývá často jak ze strany rodičů, tak i odborníků nebo veřejností jednáno jako s jedním svazkem, nikoliv jako s individuuy: Mají vícěrčata, jako kterákoli jiná lidská bytost právo, aby byla uznávána a aby s nimi bylo zacházeno s ohledem na jejich individuální potřeby, zájmy či antipatie.

Deklarace potřeb

Shrnutí: Dvojčata a vícěrčata jsou jedinečná, co se týče počtů, porodu a kojení, zdravotních rizik, dopadu na rodinné uspořádání, vnějších životních podmínek potřebných k vývoji, individualizačních procesů. Vícěrčata a jejich rodiny potřebují k zajištění optimálního vývoje dostupnou zdravotní péči, sociální zabezpečení a vzdělání, které respektuje a zabývá se rozdíly mezi nimi a dětmi narozenými jednotlivě.

1.

Jelikož bývají potřeby jednotlivých vícěrčat a rodin během těhotenství, po porodu i v následujícím období složité a různorodé:

- A) Potřebují zainteresované osoby, jakož i rodiny, informace a přístup k široké škále oborů a služeb jako jsou zdravotní péče odborníků, sociální služby, služby zaměstnanosti, vzdělávání či informace o komunitách vícěrčat.
- B) Vyžadují jednotlivci i rodiny odbornou zdravotní péči a péči dalších profesionálů vzdělaných v oboru vícěrčat, kteří disponují potřebnými schopnostmi.
- C) K zajištění účinku péče je nutné, aby mezi jednotlivými obory vládla součinnost a kontinuita.
- D) Aby byli odborníci z oblasti zdravotnictví, sociálních služeb a vzdělávání schopni poskytovat komunitě vícěrčat tu nejlepší možnou zdravotní péči a potřebné informace, je třeba podporovat jejich vzdělávací a profesní rozvoj.

2.

Jelikož jsou matky vícěrčat vystaveny velkému stresu a před- i poporodním komplikacím, bývá u dvojčat a vícěrčat vysoká pravděpodobnost nízké porodní váhy (< 2500 g) a velmi nízké porodní váhy (< 1500 g), postižení a úmrtí novorozenců, proto

Ženy, které čekají vícěrčata, potřebují:

- A) Informace o tom jak o sebe pečovat, založené na faktech, které podpoří zdraví matek a optimální vývoj plodu,
- B) vzdělání ohledně prevence a příznaků předčasného porodu,
- C) informace a péči zaměřenou na to, jak zamezit předčasným porodům u vícěrčat a podpořit zdraví matek a optimální vývoj plodu, včetně:
 1. diagnostiky vícečetného těhotenství, nejlépe do pátého měsíce, a taktního jednání s

ohledem na soukromí rodičů

2. prohlédnutí plodového obalu a zárodečné blány ultrazvukem co nejdříve a nejpřesněji, protože tato informace má zásadní význam pro prenatální péči
3. poradenství o výživě a jejích zdrojích, které by zajistily váhový přírůstek 18-27 kg
4. porodní péče, která odpovídá předpisům a nejlepším výsledkům v porodnictví vícерčat a z důvodu změn zdravotního stavu matky nebo z rodinných důvodů:
 - a) prodlouženou mateřskou dovolenou
 - b) nemocenské dávky
 - c) péči o sourozence vícерčat
5. zvýšenou pozornost, s ohledem na diagnózu a léčbu (tam, kde je vyžadována), v situacích, kdy jsou vícерčata jednoznačně vystavena riziku jako je TTTS syndrom (feto-fetální transfúzní syndrom), ale nejen tohoto.

3.

Kojení zajišťuje optimální výživu, růst a vývoj mozku pro předčasně i v termínu narozená vícерčata a vzhledem k tomu, že proces kojení a/i krmení z láhve u vícерčat je složitý a náročný, proto:

Rodiny, které čekají a vychovávají vícерčata, potřebují:

- A)** vzdělání ohledně výživových, imunologických, psychologických a finančních výhod kojení pro předčasně i v termínu narozené novorozence
- B)** povzbuzení a vedení v technikách kojení
- C)** vzdělání a vedený nácvik krmení z láhve všech sourozenců zároveň a tomu odpovídající prostředky, podpůrný systém a pracovní volno pro rodinné příslušníky, aby zvládli kojení a/nebo krmení z láhve

4.

60% vícерčat se rodí v 37. týdnu těhotenství a/nebo s nízkou porodní váhou a je zde vysoká pravděpodobnost hospitalizace, která ohrožuje pocit vzájemného spojení a proces kojení, a vzhledem k tomu, že novorozená vícерčata čerpají útěchu ze společného pobytu v děloze:

Rodiny se zdravotně slabšími vícерčaty potřebují specializované vzdělání a pomoc k propagaci a povzbuzení kojení a pocitu vzájemného spojení. Při hospitalizaci zdravotně slabších vícерčat by nemocniční předpisy měly rodinám vyjít vstříc, zájmy vícečetných sourozenců nevyjímaje.

5.

Novorozená vícерčata trpí větším počtem vrozených vad a novorozeneckých úmrtí, proto:

Rodiny, kde se vyskytlo postižení nebo úmrtí u vícерčat, potřebují:

- A)** péči a poradenství odborníků, kteří jednájí citlivě a s ohledem na sílu zármutku spojeného s postižením a/nebo úmrtím u vícерčat a s ohledem na citovou vazbu žijících sourozenců.
- B)** přístup k terapii, poradenství či prostředkům při postižení či poruše jednoho či více z vícерčat za účelem zvládnutí různorodosti potřeb a schopností vícерčat

C) taktní přístup, který pomůže vhodným způsobem zvládnout ztrátu jednoho nebo více dětí

6.

Bez pomoci odborníků v péči o vícečetné novorozence, kojence a batolata se v těchto rodinách zvyšuje riziko výskytu nemocí, poporodních depresí/úzkostí, zneužívání léků, psychického týrání, špatného zacházení a zneužívání dětí a také rozvodů, proto:

Rodiny pečující o vícčata potřebují pravidelný přístup k vhodným službám a prostředkům, které by zajistily:

- A) pediatrickou péči
- B) potřebné množství kojeneckého a dětského oblečení a vybavení
- C) vhodný odpočinek a spánek pro rodiče
- D) zdravou výživu
- E) péči o ostatní sourozence
- F) bezpečnost dětí
- G) dopravu
- H) mentální zdraví rodičů

7.

Rodiny s vícčaty mají jedinečnou příležitost podporovat zdravý vývoj každého vícečetného jedince a rozvíjet a povzbuzovat zdravé vzájemné vztahy; a vzhledem k tomu, že okolnosti porodu vícčat ovlivňují vývojové vzorce:

Rodiny, které čekají a vychovávají vícčata, potřebují:

- A) dostupné informace a návody k optimálním rodičovským postupům vzhledem k jedinečným vývojovým aspektům u vícčat, včetně procesů socializace,
- B) individualizace a jazykového osvojení
- C) umožnit vícčatům odpovídající zkoušení ve škole s ohledem na jejich vývoj a možné problémové chování

8.

Dvojčata a vícčata jsou předmětem mýtů, legend a zájmu médií, která líčí vícčata jako odosobněné stereotypy:

Je potřeba vzdělávání veřejnosti s důrazem na školení odborníků, zdravotníků a dalších pracovníků a školitelů, aby rozptýlili mýty a šířili pravdivá fakta o narození a vývoji dvojčat a vícčat.

9.

Dvojčata a vícčata trpí útlakem veřejnosti z důvodu nevědomosti o jejich biologickém uspořádání a nepružnou politikou, která nevyhovuje jejich zvláštním potřebám, proto:

Dvojčata a vícčata potřebují:

A) informace a vzdělání o biologickém vzniku dvojčat a vícčat

B) zdravotní péči, vzdělání, poradenství a pružnou veřejnou politiku, která se bude zabývat jejich jedinečnými vývojovými normami, individualizačními procesy a vzájemnými vztahy. Např. tím, že umožní:

1. léčbu zdravotně slabších vícčat ve stejné nemocnici
2. umístit novorozená vícčata do společné postýlky, aby se umocnil blahodárný vliv z jejich pobytu v děloze
3. zdravotní, vývojovou a vzdělávací dostupnost, která zohledňuje vzájemný vztah mezi vícečetnými sourozenci
4. vyhnout se separovanému propouštění vícčat z nemocnice všude tam, kde je to možné
5. každoroční přehled umístění vícečetných sourozenců do tříd a napomáhání jejich společnému nebo oddělenému umístění podle potřeb jednotlivých skupin vícčat
6. podpora individuálních zájmů vícčat včetně simultánní účasti vícčat ve sportovních týmech nebo jiných skupinových aktivitách a podpora individuálních sportovních, skupinových nebo zájmových činností
7. specializované poradenství pro vícčata, která ztratila svého vícečetného sourozence
8. poradenské služby, které se zabývají speciálními potřebami dospělých vícčat

10.

Vícčata – novorozenci, děti i dospělí – jako předmět zkoumání významně přispěli k vědeckému pochopení dědičných nemocí, odlišností jedinců a vzájemného vlivu prostředí a výchovy na vývoj člověka; a vzhledem k tomu, že poměrně málo víme o optimálním vedení vícečetného těhotenství a jedinečných vývojových vzorcích u vícčat:

Vědci musí být podporováni ve výzkumu:

A) optimálního vedení vícečetného těhotenství,

B) norem pro vývojové procesy, které jsou ovlivněny porodem vícečetných jedinců jako: individualizace, socializace, jazykových dovedností,

C) mezníků zdravého psychologického vývoje a vhodné terapie pro vícčata jakéhokoli věku při úmrtí jednoho z vícečetných sourozenců,

D) strategií a postupů, které mohou zlepšovat zdraví rodin s vícčaty během období rodičovství jako např.: kojení, politika zaměstnanosti, prevence poruch nálad po porodu,

E) řešení etických otázek zdravotníky a vícečetnými rodinami jako jsou: asistovaná reprodukce, vícečetné těhotenství a jeho a

F) lékařských, vývojových a vzdělávacích postupů/léčby respektujících vztahy mezi vícčaty.